

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně- humanitní a pedagogická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Rok odevzdání BP

Hana Fialová

Jméno a příjmení
autora BP

Katedra: Katedra sociálních studií a pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Romové

Roma

Bakalářská práce: 08-FP-KSS-1012

Autor:

Hana Fialová

Podpis:

Hana Fialová_____

Adresa:

Na Vápence 773

468 22 Železný Brod

Vedoucí práce: PhDr. Renata Faltýnová

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
71	16	0	18	17	1

V Liberci dne: 15.4.2009

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

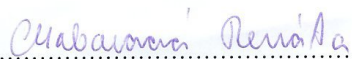
Jméno a příjmení: Hana Fialová
Adresa: Na Vápence 773, 468 22 Železný Brod

Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Kód oboru: 7506R029

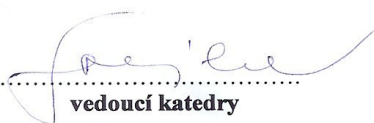
Název práce: ROMOVÉ
Název práce v angličtině: ROMA
Vedoucí práce: PhDr. Renata Chabarovová

Termín odevzdání práce: 15. 04. 2009

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Hana Fialová

Datum: 28.2.2008

Podpis studenta:

Cíl práce:

Zmapovat vztah Romů k ostatní populaci České republiky a naopak

Základní literatura:

BALVÍN, Jaroslav. Romové a alternativní pedagogika.2000. ISBN 80- 902 461-7-6

BALVÍN, Jaroslav. Romové v České republice.2000. ISBN 80-7067-952-2

BALVÍN, Jaroslav. Romové a pedagogika.2000.ISBN 80-902 461-3-3

BALVÍN, Jaroslav. Romové a sociální pedagogika.2000. ISBN 80-902 461-4-1

ŠOTOLOVÁ, Eva. Vzdělávání Romů. 2.vyd.2001. ISBN 80 247-0277-0

VONDRÁČEK, Pavel, ACTON, Tomas, GALLANT, David. Ohrožené kultury-
Romové.2.vyd.2000. ISBN 80-7237-249-1

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce.

V Liberci dne: 15.4.2009	Hana Fialová

Název bakalářské práce: Romové

Název Bakalářské práce: Roma

Jméno a příjmení autora: Hana Fialová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2008/2009

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Renata Faltýnová

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou integrace romské komunity do společnosti. Vychází z historie i současného stavu a předkládá oblasti největších problémů. Jejím cílem je vystihnout tyto problémy a zjistit míru ochoty integrovat Romy do společnosti. Integrace by byla možná při splnění určitých podmínek daných většinovou společností. Práci tvoří dvě stěžejní oblasti. Jedná se o část teoretickou, která pomocí zpracování a prezentace odborných zdrojů popisovala historii Romů, současný stav a sociokulturní handicap. Praktická část zjišťuje pomocí dotazníku postoje 52 rodičů ZŠ praktické a ZŠ ke vzdělávání romských dětí. Rozhovory s výchovným poradcem a pracovníci Úřadu práce objasňují následné vzdělávání a pracovní uplatnění Romů. Výsledky ukazují, že Romové se nacházejí v bludném kruhu, ze kterého se těžko hledá cesta ven. Výsledky ukazují, že je nutná spolupráce jak s institucemi, tak s občany měst. Vyústily v konkrétní navrhovaná opatření v oblasti vzdělávací, pracovní a kulturní. Největší přínos k dané problematice je ujasnění problémů Romů a zamyšlení nad jejich řešením.

Klíčová slova: romská komunita, integrace, většinová společnost, historie Romů, současný stav, sociokulturní handicap, výchovný poradce, pracovníce Úřadu práce, vzdělávání, pracovní uplatnění Romů,

Summary

My bachelor thesis deals with problematic integration of Roma community to the social majority. The work comes from history and nowadays situation and it shows the greatest Roma problems. The goal of this work is to describe these problems and to find out the rate of willingness of integration Roma-minority into the non-Roma majority. Integration would be possible if some major social conditions were fulfilled. The work is divided into two main parts. The first theoretical part describes history of the Romany people due to processing and presentation of scientific resources, situation of Romany people nowadays and their socio-culture handicap. The practical part of the work elicits attitudes of Romany pupils to education due to 52 questionnaires (respondents were parents of children from Basic School and Special School). Interview with an educational (re-qualification) and their chances on the labour-market. Results show that Romany people suffer in a vicious circle and that it is very difficult to find a way out for them. Results show that co-operation between institutions (the Labour-office, the local authorities, educational institutes) and their inhabitants is very important. Results led to concrete proposed solutions in areas of school education, work and culture. The main benefit of this work is the clarification of Romany problems and musing on their solutions.

Key words: Romany community/ Romany people, major society, history of the Romany people, situation nowadays, socio-culture handicap, educational adviser, a social Worker from the Labour Office, education, the Labour-market

Resume

Diese Arbeit interessiert sich ueber die Problematik der Romaintegration. Sie inspiriert sich in der Geschichte Sofie in der Gegenwart. Beschreibt groessten Probleme der romaintegration in die Gesellschaft- Stimmung, Bereitschaft, Toleranz und Willen der Gesellschaft zum gemeinsamen Leben. Romaintegration ist unter bestimmten Bedingungen Moeglich:

1. Die Gesellschaft muss fachgemaess uebr Romageschichte, Romaleben informiert sein- theorie (Arbeit, Teil 1)
2. Nach dem kommt Reflektion der Gesellschaft zu der praxi (Arbeit, Teil 2)
Haltung zur Frage – Thema – Romakinder- Erziehung, Bildung und Ausbildung
(Fragebogen, 52 Eltern Foerderschule Semily)

Gespraech mit dem Erziehungsberater, Gespraech mit einem Arbeitsamtangestellten. Das Analyse ergebnis, das Resultat – alle sind informiert aber der Sachverstandt und tiſte Kenntnisse der Problematik sind mangelhaft! Romakinder, Romaerwchsene leben wie in einem Zauberkreis – alarmierend!

Loesung – die zusamenerbeit zwischen dem Staat und der Bevoelkerung, Erziehing zur Toleranz und Willen zum Gemeinsamen Leden.

Schluesselworte: Der Roma, die Integration, die Majoritaet, eine volkische Minoritaet, die Romageschichte, die gegenwaertige Lage, die kultur-soziale, Benachteiligung, der Erziehungsberater, die Arbeitsamtangestellte, die Bildung und Ausbildung, der Romabetaetigungsdrang und die Beraetigungssuche.

Poděkování

Děkuji PhDr. Renatě Faltýnové za odborné vedení a cenné rady při zpracovávání bakalářské práce.

OBSAH

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ.....	2
1. ÚVOD.....	11
2. HISTORIE ROMŮ.....	14
2.1 Romská řeč jako pomocník při hledání pravlasti.....	14
2.2 Předkové Romů.....	15
2.3 Putování Romů.....	16
2.4 Romové v Čechách.....	17
2.5 Romové zavrhování.....	20
2.6 Moderní historie Romů na českém území.....	21
2.7 Poválečné období	22
3. Život Romů.....	31
3.1 Tradiční romská řemesla.....	31
3.2 Romská rodina.....	32
4. Problematika soužití Romů s majoritní společností.....	34
6. Závěr.....	66
7. Navrhovaná opatření.....	69

1. ÚVOD

" Někteří se pokoušeli napravovat školy. Jiní

chtěli napravovat církve a jiní opět státy.

Jestliže se však všichni současně sami v sobě

nenapravíte a nebudete-li současně napravovat

všechno, co vzájemně souvisí, nikdy se

nedostanete kupředu, všechno bude upadat

a měnit se v chaos." (J.A.Komenský)

V současné době stále více vystupuje do popředí globalizace ve všech aspektech života. S tím úzce souvisí přímo životní nutnost spolupráce všech se všemi. V tomto světle se o to více jeví jako nutnost sine qua non spolupráce nejen na poli mezinárodním, ale zároveň, ba ještě před tím, plný rozvoj spolupráce občanů uvnitř státu, a tudíž spolupráce i mezi etniky, žijícími na společném území.

Tato spolupráce musí mít své základy ve stejném přístupu všech ke vzdělání, k práci, ke kulturním statkům stejně jako ke zdravotní péči a ke statkům hmotným. Přístupem v tomto případě budiž rozuměna jednak stejná možnost a příležitost pro všechny, jednak také stejná snaha a úsilí všech, bez ohledu na jakékoliv rozdíly a odlišnosti, tedy i bez ohledu na národní a národnostní původ. Jednou z nejpočetnějších národnostních menšin v naší republice jsou Romové.

Téma Romové jsem vybrala z několika důvodů. Pracuji s romskými dětmi a stále zjišťuji, jak málo o nich vím. Vztahy ve městě, kde pracuji, tedy v Semilech, jsou velmi nemocné a po jejich zlepšení volají jak Češi, tak Romové. A naposled je to i moje vnitřní potřeba těmito lidem rozumět a pomoci jim, aby mohli postoupit ve společenském žebříčku, což je moje možnost jako učitelky v ZŠ praktické a dopomoci dětem k přijatelnému vzdělání a uplatnění na trhu práce právě proto, aby se mohly plnohodnotně zařadit do společenského života. Nedostatek vzdělání a motivace k práci

je podle mého názoru největší překážka v integrovatelnosti Romů a přijetí Romů většinovou společností. Lidé v Semilech jsou přesvědčeni, že Romové v Semilech nemusí plnit žádné povinnosti. Že jim toto občas sami ztěžují a znemožňují si už ale neuvědomují. *“Je třeba i v této souvislosti zdůraznit, že pojem “integrace” znamená způsob soužití - koexistence s prostředím, kde člověk žije, a že vždy neznamená ztrátu své sebeidentifikace.”* (Davidová 1995)

Podstatnou část teoretické části věnuji historii Romů, Protože pochopení a poznání historie národa, který sdílí s majoritní společností jedno území je možné i tehdy, když známe podrobnosti z jejich dějin. Stejně tak jako se romské děti učí historii světovou nebo národní, měli bychom i část vyučování dějepisu a literatury věnovat romské historii a kultuře. Poznání v tomto směru umožní pochopit jejich mentalitu, vše, co mělo vliv na jejich vývoj. Pochopení toho, v čem vidí hodnoty, co je pro ně prioritní, chod jejich rodiny, která je v mnoha aspektech jiná než česká rodina, způsobuje právě ono nepochopení a následné opovržení jinou kulturou.

Důležitou součástí teoretické části je i kapitola o sociokulturním handicapu. Praktická část práce je zaměřena právě tímto směrem. Protože cílem práce je zmapovat přístup Romů k ostatní populaci a naopak, tak se vzhledem k obsažnosti tématu soustředím na oblast Semil. Jde o kvalitativní průzkum, takže předpokládám, že získaná data nemusí být dostatečně zobecnitelná na populaci a nějaké jiné prostředí. Přesto bych se ráda pokusila některé údaje porovnat s dostupnými materiály vztahujícími se na celý stát.

Prostředky k průzkumu volím takové, které by se měly vzájemně doplňovat a potvrzovat, tzn. krátký dotazník určený rodičům ZŠ a ZŠ praktické, který by měl ukázat, co si rodiče myslí o podmínkách vzdělávání Romů ve školách.. Vzhledem k tomu, že Romové mají možnost vzdělávat se v oborech vytvořených na základě znalostí o tradičních romských řemeslech zvolila jsem metodu řízeného rozhovoru s výchovnou poradkyní ZŠ praktické a pracovníci Úřadu práce v Semilech, protože Romové jsou i častými žadateli o práci nebo podporu. Vzdělávání a uplatnění na trhu práce je hlavním aspektem sociokulturního handicapu.

Předpokládám, že hlavním problémem soužití Romů a Čechů je v jejich odlišné kultuře a v nepochopení jejich odlišného historického vývoje. Předpokládám, že v souvislosti s

tím se vyskytují právě problémy se vzděláváním a uplatněním na trhu práce. Proto si myslím, že rozhovory s výchovnou poradkyní a pracovnící Úřadu práce by mohly potvrdit nebo vyvrátit můj předpoklad. Chtěla bych zjistit, proč jsou problémy se vzděláváním a následně i s prací. Doufám, že odpovědi naleznou v rozboru romské rodiny, jejím fungování a že použité metody vysvětlí, proč se Romové s Čechy v tomto ohledu stále nemohou dohodnout. Na toto téma je především zaměřen dotazník pro rodiče, který by měl alespoň částečně ujasnit, do jaké míry lidé vnímají vzdělávání Romů a to jak z pohledu Čechů, tak Romů.

Považuji za nutné rozhovory s výchovnou poradkyní a pracovnící Úřadu práce, protože obě se starají o další uplatnění a studium žáků škol. Se žáky ZŠ a ZŠ praktické spolupracují i v době, kdy opustili základní školství a z nějakého důvodu potřebují jejich pomoc. Doufám, že jejich informace o pokračování ve studiu a informace o jejich zaměstnanosti a uplatnitelnosti dokáží dokreslit obrázek o Romech na Semilsku.

2. HISTORIE ROMŮ

2.1 Romská řeč jako pomocník při hledání pravlasti

Romové mají bohatou historii. Byla však nutná spolupráce historiků s lingvisty a antropology, protože jinak bychom počátky romských dějin znali jen v mlhavých a hrubých rysech.

Lingvisté se zabývali studiem dialektů romského jazyka a dospěli k několika závěrům.

" Roku 1763 poznal student teologie I. Valyi v nizozemském Leidenu indické kolegy, kteří se nápadně podobali Romům v jeho rodném městě. Přišel na šťastný nápad, že totiž zjistí, zda se romštinou neshodovala také řeč těchto studentů, pocházejících ze Srí Lanky. Zapsal si asi 1000 jejich slov, předložil je romským obyvatelům z Gyóru a ti prý většině z nich rozuměli."

(Nečas 1999)

Studium romštiny se rozvíjelo po celé 19.století. Jmenovitě se o romský jazyk zajímal a studoval ho Němec A.F. Pott a Slovinec F. Miklošič. Oba umístili pravlast Romů do Paňdžábu. Pott odvozoval romštinu ze sanskrtu a Miklošič dokázal její příbuznost s novindickými jazyky. *" Našemu V. Lesnému, který se věnoval studiu středoindických jazyků, rozborů jednotlivých romských dialektů roku 1934 naznačovaly, že v nich byly zastoupeny prvky mnoha jazyků z různých oblastí střední a severní Indie, a to diferencovaně u jednotlivých etnik. Tento fakt bylo možno interpretovat dvojím způsobem. Buď patřili předkové Romů k jedné z několika středoindických skupin a rozptylovali se postupně ve stále širším prostoru, nebo je pravděpodobnější vývoj více skupin, které vznikaly ve střední, severovýchodní a z části i severozápadní Indii a pohybovaly se různě dlouhou dobu v tomto areálu: potom jejich větší část žila opět různě dlouho v Paňdžábu a částečně také v severněji položeném Kašmíru, zatímco jiné skupiny postupovaly západní trasou a začaly opouštět Indii."*(Nečas 1999)

Je zde však ještě jedna alternativa vysvětlení původu Romů vycházející ze zkoumání romského jazyka, podle které romské dialekty postrádají společný původ. Vycházejí ze zkoumání ruských lingvistů L.N Červenkova a T.V. Ventcelové. Z toho vyplývalo, že Romové nepocházejí z jednoho společného celku, ale už ve své pravlasti náleželi k různým entitám. Předkové dnešních Romů patřili pravděpodobně k původnímu

obyvatelstvu Indie, které bylo někdy v polovině 2.tisíciletí př.n.l. buď vytlačeno do těžko přístupných a okrajových oblastí, nebo podmaněno a včleňováno do velmi složitého sociálního systému.

2.2 Předkové Romů

S rozvojem hinduismu se stavy vnitřně rozdělovaly na kasty. Tyto stavy tvořili Árijové neboli indoevropští dobyvatelé. (ariyah= urozenost) Stavy , takzvané varny, se skládaly z brahmánů, což byli kněží, dále pak z kšatrijů neboli vladařů a bojovníků, další kastu tvořili řemeslníci, obchodníci a rolníci zvanou vaišjové a poslední kastou byli šútrové a tvořili ji sluhové a pomocní pracovníci. *"Předtím, než přišli áriové do země, kterou dnes nazýváme Indie, dělili se na tři sociální skupiny - varny: nejvyšší byla kněží, bráhmani; druzí byli bojovníci, vojáci a vojenští velitelé, vládci, kšatriové; třetí byli kupci, vajšiové. Když si podrobili ádivásie, vznikla čtvrtá varna" šudrové. Každá varna se prezentovala vlastní barvou (slovo "varna" znamená "barva"). Bráhmani měli bílou barvu, kšatriové rudou, vajšiové žlutou a šudrové černou.*" (Historie a původ Romů <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18585>)

Z příslušnosti ke kastě vyplývalo společenské postavení. Pokud by nedodržovali pravidla a předepsané jednání, hrozilo kastovní vyloučení.

"Jednou ze složek původního obyvatelstva v Indii byli Domové. Jejich předpokládáný státní útvar zanikl pod náparem árijských dobyvatelů a z podrobených populačních skupin vyrůstaly kasty, které svou existencí připomínaly život pozdějších Romů: členové domských kast se věnovali kovářství, kotlářství,(viz kapitola Tradiční romská řemesla) dále obchodu, podvodům a krádežím dobytka, uklízení a odstraňování nečistot, hudební , taneční a kejklířské činnosti, potulce a žebrotě. Neznali písmo a neměli písemnictví, které nahrazovala ústní lidová slovesnost."(Nečas 1999)

Předkové Romů nejspíš náleželi k nejnižším kastám, kterými bylo všeobecně opovrhováno a byly nazývány specifickými jmény. Majoritní společnost je znala pod souhrnným označením Domové.

2.3 Putování Romů

Monoprofesnost, trvalé obavy z období bez dešťů a následný hladomor, tíživost kastovního systému vedly k územnímu pohybu domských kast, které směřovaly do úrodného Paňdžábu a odtud přes hranice Indie dále na západ. Odchod se uskutečňoval v několika proudech různých velikostí a trvaly v rozmezí od 3.-5. do 9.-10. století.

O indickém původu svědčí nejen jazyk, ale i překvapivá podobnost některých zvyků, podobná společenská struktura, výběr povolání, stejná technologie zpracování kovů aj." *Romskou historii mohli nejpřesněji vypátrat lingvisté podle vývoje romských dialektů.* (viz kapitola Romská řeč jako pomocník při hledání pravlasti) *Díky tomu, že vývoj jazyků má své zákony, mohli lingvisté nejpřesněji určit dobu a místa pobytu. Mezi prvními jazykovědci toto upřesnil Martin Block (1936): "Počet cizích vypůjčených slov v romštině koresponduje s délkou pobytu v různých zemích."* (Historie a původ Romů, <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530>) Díky tomuto osvětlení můžeme postup Romů z Indie do Evropy odhadnout s větší přesností.

"Dle názoru lingvistů a historiků Romové postupovali z Indie v závislosti na geografických podmínkách přes Mezopotámii na Blízký východ, do asijské části Turecka, kde se velká část Romů zastavila a setrvala asi tři století (12.-15. století). Tato doba jim pomohla v první orientaci v nové kultuře a ulehčila pozdější postup Evropou. V souvislosti s mongolskou a tureckou expanzí pokračovali přes Malou Asii a Balkán, nějakou dobu asi pobývali v Řecku, o čemž svědčí četná řecká slova v romštině, a dále postupovali údolím Dunaje do střední Evropy. Jiná větev přešla Arménii, Kavkaz, později Rusko a dosáhla až Skandinávie. V 15. století byli již Romové rozptýleni po celé Evropě, Anglii a Skotsko z toho nevyjímaje. " (Historie a původ Romů <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530>)

Při svém putování se také zastavili v Malém Egyptě na Peloponésském poloostrově. To vedlo k záměně se severoafrickým Egyptem a k vytvoření teorií o egyptském původu Romů. Z vybájených příběhů vycházela společnost v křesťanské Evropě a označovali romské poutníky jménem Egyptané. " *Náš humanista Jan Vodňanský ve svém latinsko-českém slovníku "Lactifer" z roku 1511, který plnil etymologickou a v určitém slova smyslu také encyklopedickou funkci, podal o tom následující obsahové vysvětlení: " Aegyptius, někdo z egyptské země, czigan".* (Nečas 1999, str .13)

"Můžeme věřit tomu, že o sobě Romové uváděli, že přišli z Egypta? Můžeme i nemůžeme. V jiných kronikách čteme, že Romové mluvili o svém příchodu z Malého Egypta. Gádžové však nevěděli, co onen Malý Egypt vlastně je. Domnívali se, že se jedná egyptský stát na řece Nilu, kde kdysi panovali faraoni, co drželi v otroctví Židy - tak jak se praví v Bibli. Jenomže Malý Egypt byla úplně jiná země. Malý Egypt byl někde v Byzanci. "(Historie a původ Romů,Odkud jsou?, <http://romove.radio.cz/cz/clanek/17990>)

Zkrátka: Romové nelhali, když říkali, že přišli z Malého Egypta. Jen je ne-Romové špatně pochopili, a věřili, že pravlastí Romů je (Velký) Egypt.. Romům zůstalo jméno Egyptané, které přešlo do angličtiny jako Gypsy, do španělštiny jako Gitanos, do francouzštiny jako Gitanes atp.

2.4 Romové v Čechách

Jak už bylo řečeno,absence vlastní psané historie Romů nutí české i zahraniční romisty obracet se k dostupným historickým pramenům, k dobovým kronikářům, a pátrat tak po jednotlivých poznámkách, které nám zanechali.

Za první zmínku o Romech na našem území se často vydává kapitola z kroniky tak řečeného Dalimila nazvaná "O Kartasiech pohanských" (Dalimil: Česká kronika, vydává Jan Laichter, redakcí Václava Tille, v Praze 1920):

*"Leta od narození Jezu Krista milostivého
tisícího dvoustého čtyřicátého druhého,
kartasi chodili,
tatarští zvědové byli.*

*5. Na pět set těch lidí šlo
a takové jich chování bylo.
Kloboučky velmi vysoké měli,
roucho krátké a tobolky nosili;
Všichni v spodcích chodili,*

*10. Holi dlouhé v rukou drželi.
Když píti chtěli, s břehu nakloňmo pivali,
když chleba prosili, "kartas boh" tak mluvivali:
proto jim kartasi říkali....* (Historie Romů na území České republiky
<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>)

První editor kroniky J. Jireček vyslovil domněnku, že tito Karasové připomínali jak oblečením, tak i způsobem chování Romy. Tuto hypotézu převzal i náš V. Lesný i další lidé v zahraničí, ale tato hypotéza měla slabinu v tom, že kronikář psal o události, již nebyl osobně svědkem. Mimo to se vyskytly i další s tím spojené problémy. Jeden z nich je, že slovo kartas má různé významy vzhledem k jazyku, který je užívá. A tudíž může být milně vykládán ve vztahu k Romům. Jádrem druhého problému spočívá v tom, že Karasové byli údajní mongolští zvědové. *"Vpád Mongolů se odehrál v roce 1241, kdy jeden mongolský proud porazil polská a druhý téměř současně uherská vojska. Pokud by Kartatové špehovali ve službách Mongolů, museli by se u nás objevit už na jaře 1241 a nikoliv až o rok později, jak uvádí Dalimil."* (Nečas 1999)

Další zmínka o domnělém Romovi je z roku 1399 a je to zápis v "Popravčí knize pánů z Rožmberka" o členu loupežnické tlupy, který se jmenoval Cikán ("Cikán černý"). Třetí nejstarší informací o přítomnosti Romů v Českém království obsahuje jedna ze staročeských kronik, jejíž texty vybral a uspořádal F. Palacký v edici "Starí letopiscové čeští"

"Dále pak je v jednom kronikářském záznamu z roku 1416 uvedeno: "Také toho léta vláčili se cikáni po České zemi a lidi mámili." Tehdy přišlo do Čech v několika vlnách větší množství Romů, malebně vystrojených, muži na koních. Domácí obyvatelstvo si dovedli naklonit vyprávěním, že je vyhnali nepřátelé křesťanství a u Čechů že hledají útočiště. Byli zde pak často vlídně přijímáni." (Nečas 1999)

Za svého pobytu v byzantské říši se Romové dokonale seznámili s křesťanskou civilizací a náležitě těchto znalostí využívali. Vydávali se za poutníky egyptského původu. Jejich předkové prý odpadli od víry a oni jsou odsouzeni ke kajícímu putování. Křesťanská Evropa byla ochotna takové argumentaci naslouchat a vůbec jí nevadilo, že byl ztotožňován peloponéský Malý Egypt s velkým Egyptem. (viz kapitola Putování Romů)

Počátkem 15. století došlo k obnovení osmanské říše a strach z tureckých vojsk a vojenských útrap dal povel k hromadnému opouštění Balkánského poloostrova a strhla s sebou i velkou část Romů. Do Evropy začaly pronikat romské skupiny kolem roku 1417. V čele skupin stáli představitelé s vlivnými tituly (vojvodové, vajdové atd.).

"Předáci se vykazovali ochrannými listy nebo jejich opisy, které jim nařizovaly putovat se svými lidmi sedm roků po světě a takovým způsobem se kát za hříchy předků." (Nečas 1999)

Podobný glejt vystavil 17. dubna 1423 císař římský a král český Zikmund Lucemburský na Spišském hradě vojvodovi Ladislavovi. Glejty zaručovaly předákům jednotlivých skupin na svou dobu nevídané pravomoci nad vlastními lidmi a zaručovaly jim ochranu na dalších cestách:

"My, Zikmund, král uherský, český, ..., náš věrný Ladislav, vojvoda svého lidu cikánského nás pokorně poprosil o dosvědčení naší zvláštní shovívavosti. Přijměte tedy jeho uctivou žádost a neodmítejte tento dopis. V takovém případě, jestliže se uvedený Ladislav a jeho lidé objeví na jakémkoli místě našeho císařství, ve městě nebo ve vsi, doporučujeme vám prokázat mu věrnost, kterou tímto prokazujete nám. Ochraňujte je, aby vojvoda Ladislav a jeho lid mohl přebývat bez újmy za vašemi zdmi. Jestliže se najde mezi nimi někdo opilý, jestli kdokoli vyvolá hádku jakéhokoli druhu, My chceme a nařizujeme, že pouze sám Ladislav, vojvoda, má jediný právo tohoto soudit, potrestat, dát odpuštění a rozhrěšení, vyloučit ho z vašeho kruhu..." (Historie Romů na území České republiky, Odkud jsou? ,<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>)

Tento glejt si přinesli s sebou Romové až do Francie, a protože byl vydaný v Čechách (La Boheme) a českým králem (le roi de Boheme), francouzský lid pojmenoval nově příchozí podle země, ze které přišli, tedy les Bohemiens, příchozí podle země, ze které přišli, tedy les Bohemiens, obyvatelé Čech.

České prameny z roku 1417 dokládají , že Romové procházejí naší zemí, ale nepůsobí zde jako například ve Svaté říši římské. Tyto prameny jsou doloženy v kronikách Prahy, Znojma a Chebu.

Pokud by Romové vstupovali do Čech s úmyslem usadit se zde, nejspíš by jim v tom bránila jak sociální tak i politická a náboženská atmosféra. Jejich víra byla dost povrchní. Pokud zde nějaké romské skupinky zůstaly , nejspíš nebyly pro kronikáře tolik atraktivní jako probíhající náboženské a vojenské spory.

2.5 Romové zavrhování

Protiromské nálady se však začaly stupňovat poté, kdy ze založení požáru v Praze v roce 1541 byli podezříváni právě Romové. Roku 1545 vydal Ferdinand I. mandát, jímž nakazoval, aby Romové byli vypovězeni ze země. Dekrety podobného protiřímského ražení také vydávali vladaři německých států. Jejich příběhy o egyptském původu a důvodu jejich putování již nebyly pro lidi atraktivní. Kočováním, neboli potulováním se zabývaly i zemské sněmy. Moravský zemský sněm v letech 1549-1550 zakazoval pouštět romské skupiny do země. Ve Slezsku nařizoval pochyťat a vykázat ze země kočovné Romy císařský mandát z roku 1560.

Za vlády Marie Terezie (1740-1780) se některá panství pokusila o poněkud vstřícnější postoj vůči Romům. Císařovna nahradila otevřenou represi asimilačními pokusy, resp. tolerancí určitých romských rodin či spíše rodů výměnou za mnohá omezení. Tzv. regulovaní cikáni dostávali povolení k pobytu, nicméně jejich další pohyb na daném území podléhal přísné kontrole. *"Označení "cikáni" bylo nahrazeno jazykovou inovací "novosedláci" (Neubauern) či "novomadaři" (Új-Magyar). V Uhrách pak základy ušedlého kontinuálního způsobu života provázely snahy o potlačení romštiny, zákazy tradičního odívání, snahy o "převýchovu" romských dětí mezi sedmým a dvanáctým rokem věku v neromských rodinách, zákazy některých tradičních povolání, zákazem být neformální instituce vajdy, zákaz handlování s koňmi, nutnost plnit náboženské povinnosti atd. "* (Historie Romů na území České republiky, Odkud jsou?,<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>)

V osvěcenském přístupu pokračoval i syn Marie Terezie, císař Josef II. (1780-1790), který ve svém nařízení z roku 1782 kladl důraz na školní docházku dětí, vyučení romské mládeže, povinnou návštěvu bohoslužeb a zlepšení hygienických podmínek

I za vlády Josefa však docházelo k bezdůvodnému osočování a napadání Romů: smutným příkladem může být např. neblaze proslavený Hontianský proces z roku 1782, kdy bylo za vraždy a lidožroutství popraveno čtyřicet Romů. Na Moravě a na Slovensku žilo mnohem více romských rodin. Bohužel tradiční řemesla nestačila uživit početné rodiny a proto se Romové začali věnovat i jiným druhům obživy jako byla například nádenická či sezónní práce pro pány.

Přístup Marie Terezie a Josefa II. však bezpochyby znamenal historický zlom, neboť po dlouhých staletích se s Romy poprvé počítalo jako se skutečnými obyvateli daných území.

2.6 Moderní historie Romů na českém území

2.6.1. Československo 1918 - 1938

Na počátku historie Československa bylo připravováno opatření, jež mělo zakázat kočování a potulku a všichni kočovníci a tuláci **bez ohledu na svůj etnický původ** měli být v určený den soustředěni na konkrétní místa, kde jim měl být mimo jiné sňat otisk ukazováku pravé ruky. Pak měli být cizí státní příslušníci vyhoštěni, osoby trpící nakažlivými chorobami předány do nemocnic, další do starobinců, osoby bez práce a stálého bydliště měly být v donucovacích pracovnách a jejich děti v nalezincích a sirotčincích. Zbylým osobám měly být vydány občanské průkazy. Průtahy v legislativním řízení způsobily, že zákon dlouho nebyl uveden v praxi, i když různé soupisy kočovného a potulného obyvatelstva se porůznu konaly. Zákon o potulných cikánech č. 117 ze dne 15. července 1927 byl schválen a 26. dubna 1928 byla k němu vydána prováděcí nařízení. Šlo v první řadě o evidenci. Byly vydány tzv. cikánské legitimace a kočovnické listy. Bylo zakázáno kočovat a tábořit v tlupách bez povolení starosty obce. Zákon dále obsahoval naprostý zákaz držení jakýchkoliv zbraní a umožňoval zákaz kočování v určitých obvodech. Úřady mohly vydat nařízení, aby kočovní a potulní Romové byli podrobeni lékařské prohlídce a dalším opatřením v zájmu veřejného zdraví. Šlo o výjimečný zákon, který obsahoval ustanovení, jež byla v rozporu s ústavními občanskými právy.

2.6.2 Období okupace 1939 - 1945

Po rozpadu Československa v letech 1938-39 se Romové ocitli jednak v odtrženém pohraničním území (němečtí Romové - Sintiové) a posléze v Protektorátu Čechy a Morava v území ovládaném říšskoněmeckými rasovými zákony ze 14. 11. 1935.

V protektorátní legislativě 31. 3. 1939 byl vydán první protiromský výnos. Dále pak 30. 11. 1939 přikázalo protektorátní ministerstvo vnitřní Romům se do dvou měsíců usadit. Ti, kteří by nařízení nerespektovali, měli být zařazeni do kárných pracovních táborů. Takovými tábory se staly Lety u Písku a Hodonín u Kunštátu, jež byly pak označovány jako tábory sběrné. Mnozí Romové byli vězněni v koncentračních táborech mimo území protektorátu. Výnosem generálního ředitele neuniformované protektorátní policie z 10. 6. 1941 o potírání cikánského zlořádu byla nařízena evidence všech "cikánů a osob žijících po cikánsku". V den 2. 8. 1942 bylo Romům zakázáno opouštět místo pobytu a nařízeno dostavit se k soupisu.

"Holocaust protektorátních Romů byl zahájen v cikánských táborech v Letech a v Hodoníně a zakončen v cikánském táboře v Auschwitz-Birkenau". (Nečas 1999) Celkový počet deportovaných Romů z protektorátu do Osvětimi-Březinky činil 4 495, z toho 2 195 mužů a chlapců a 2 340 žen a dívek. V cikánských táborech zahynulo z Romů původem z protektorátu přes 3 000 mužů, žen a dětí, z toho 326 vězňů v Letech, 207 v Hodoníně a více než 2 645 v Osvětimi-Březince. Další nezjištěný počet obětí měli protektorátní Romové v koncentračních táborech v Osvětimi, Buchenwaldu, Ravensbrücku i jinde. Jaký počet obětí měli Romové a Sintiové z pohraničních oblastí, není známo. Po osvobození se do vlasti vrátili pouze 583 vězňů. Genocidu Romů u nás přežilo nejvýše 1000 Romů a Sintiů. Celkem bylo v zemích Evropy obsazených nacisty zabito více než 500 000 Romů. Na Slovensku, kde byl počet Romů mnohonásobně větší než v českých zemích, nedošlo k totální likvidaci jejich populace, přesto však ztráty byly veliké. Byly zlikvidovány celé romské osady, někde obyvatelé upáleni. Lze říci, že na Slovensku bylo několik romských Lidic (Pohorelá, Čierny Balogh-Neresnica, Žiar nad Hronom, Polomka aj.).

2.7 Poválečné období

2.7.1 . Historické mezníky v řešení romské problematiky u nás

Historickými mezníky v řešení romské problematiky u nás se stávaly především mezníky historie české. K tomu pak se přidávají mezníky administrativních opatření: rok 1945 - začátek nové etapy vývoje Romů v ČSR; 1959 - násilné usazení kočovných Romů, zákon č. 74/58 Sb. ; 1968 - uvolnění (Pražské jaro) a následný vznik Svazu

Cikánů - Romů (prvního romského subjektu) - v následujícím období zhoršení; 1973 zrušen Svaz Cikánů - Romů, politika tzv. rozptylu Romů z koncentrovaného osídlení do ČR); Po roce 1983, resp. 1985 zlepšování přístupu k Romům - prosazování uznání etnické svébytnosti, snahy o přiznání národnosti. 1989 (90) - zásadní politické změny ve společnosti po listopadu 1989: změna postavení - přiznání statutu národnosti, vznik ROI (Romská občanská iniciativa) a dalších romských subjektů v ČR a SR, zastoupení v Parlamentu; v druhé fázi (po roce 1990) tohoto období však i nástup sociálních problémů (nezaměstnanost), rasistických projevů vůči Romům, ztráta státního občanství ČR u části Romů.

2.7.2 . Změna struktury romského etnika v českých zemích

“Po roce 1945 se mění struktura romského etnika. Skupinu původních Cikánů českých a moravských představuje po válce již pouze několik desítek rodin. Převažující počet Romů v poválečném Československu tvoří tedy Romové slovenští a menší skupiny Romů maďarských, německých - Sintiuů, rumunských a specifická skupina tzv. olašských (Vlachike), v té době ještě kočujících.” (Davidová 1995)

Na našem území tedy žily v podstatě dvě skupiny romského obyvatelstva: tzv. olašští Romové, kteří byli až do svého v podstatě násilného administrativního usazení roku 1958 kočovníky, a pak původem mnohotvárná skupina žijící převážně usedlým způsobem života. V českých zemích před 2. světovou válkou byl počet Romů poměrně malý ve srovnání s počtem Romů na Slovensku. Žilo zde asi 7 000 Romů. Za války, jak už uvedeno, byli čeští Romové a němečtí Sintiové z rasových důvodů a na základě Norimberských zákonů postiženi podobným holocaustem jako Židé.

Po válce nastala v nových poměrech pro Romy pozitivní změna. Byli za ni vděční, většině ale chybělo pochopení toho, že se změnila nejen objektivní situace, poskytující nové možnosti, ale že oni sami se budou muset svým způsobem rovněž postupně měnit, aby mohli změněné situace využít a začlenit se nějak do majoritní společnosti, a tak se vymanit ze své dosavadní izolace.

V poválečném období byly v podstatě administrativní cestou přesídlovány desítky tisíc Romů ze Slovenska do českých zemí. A nepřicházeli sem jen Romové slovenští,

ale i rumunští, polští a maďarští. Režim donutil Romy k usedlému životu a pokusil se je asimilovat do většinové společnosti. Na jedné straně byli rozptylováni mezi většinovou populací, jindy se vytvářela jakási romská sídliště (Chánov). Úspěch těchto aktivit byl nepatrný. Romové zůstali ve své většině nevzdělanými nebo polovzdělanými lidmi bez vztahu k trvalému zaměstnání i trvalému bydlišti. Násilně přervané tradice a způsob života nepřinesl žádný prospěch, spíše měl opačný efekt a Romové i nadále byli českou společností vnímáni velice negativně.

Poválečné soupisy romské populace na nynějším území České republiky prováděné bezpečnostními složkami se zaměřovaly na kočovné Romy. Národní výbory pak se zaměřovaly pouze na rodiny vyžadující zvláštní sociální péči. Romové integrovaní do majoritní společnosti podchyceni nebyli. Sledujeme-li tedy statistické údaje o počtu Romů v jednotlivých létech, je třeba si uvědomit, že skutečné počty Romů byly vyšší. Tak zjištěný počet Romů u nás v roce 1947 byl 16 752, v roce 1967 to bylo již 59 467, v roce 1987 stoupl počet na 140 915 a nadále stoupal vlivem přistěhovalectví především ze Slovenska. Romové se usazovali především v pohraničních městech (Most aj.).

2.7.3 Migrace ze Slovenska

Hlavním důvodem jejich migrace k nám bylo hledání lepších ekonomických, sociálních i bytových podmínek, i hledání práce. *“Romští osídlenci a přistěhovalci se začali v českých zemích uplatňovat především v nezemědělských profesích, které spočívaly na manuální práci a nevyžadovaly žádnou kvalifikaci.”* (Nečas 1999) Vzhledem k tomu, že sociální jistoty Romů zajišťoval stát, vytvářel se u většiny Romů zvláštní vnitřní vztah k práci a k institutům sociálního zabezpečení. Problematická pracovní morálka a neschopnost setrvat delší dobu na jednom pracovišti, nereálné požadavky a zároveň dostatečná znalost a prosazování svých práv a nároků, to vše vedlo k prohlubování rozporů s majoritní společností, stejně jako jejich vztah ke stylu bydlení, jejich “vybydlování” přidělených bytů (příklad za všechny: mostecký Chánov).

Migrace, kromě hospodářských důvodů, dokazovala i snahu Romů sžít se nějakým způsobem s majoritní společností a dostat se ze společenské izolace. Proto

migrovali nejen olašští Romové, ale i tradičně usedlí. Tato migrace ze Slovenska do ČR trvá prakticky doposud.

V tomto období dochází k rozpadu romského sociálního zřízení, protože byli migrující Romové vytrženi z historických i místních poměrů, v nichž po staletí žili. Rozpad velkorodin a rodových skupin způsobil v romské populaci mimo jiné konec fungování vnitřního kontrolního systému, zatím co přejímání nových hodnotových systémů zůstává na půl cesty.

Romští vystěhovalci (či přistěhovalci) si vybírají města a větší pohraniční obce. Po stránce sociálního postavení zůstávají většinou níže, především vzhledem k odlišnosti způsobu života i pro nízkou vzdělanostní úroveň.

Nová vlna romské migrace hrozila v roce 2003-4, potom co slovenská vláda snížila sociální dávky a výrazně tak omezila příjmy romských rodin, jež jsou převážně na těchto dávkách závislé. Na Slovensku došlo k vážným nepokojům, Romové především na východním Slovensku začali rabovat obchody a bylo proti nim povoláno i vojsko. Česká vláda se rozhodla zpřísnit režim na česko - slovenských hranicích, aby zamezila nekontrolovatelnému exodu Romů do Česka a přes naše území dále do Evropy. Při té příležitosti je třeba poznamenat, že ani ostatní evropské vlády neměly zájem, aby jejich země byla zaplavena romskými emigranty z Slovenska. Reálný recept na zlepšení postavení slovenských Romů však nikdo nedal, i když nejruznějších doporučení včetně požadavků ze strany Evropské unie bylo dost.

2.7.4 . Legislativa ve vztahu k Romům

“Košícký vládní program zaručoval romské populaci rovné ústavní svobody s ostatními občany a nepřipouštěl rasovou diskriminaci. Romové jako celek dostali teoretickou šanci k rovnoprávnému zapojení do společnosti a zaměstnání, již však využilo jenom část rodin, zatímco většina ostatních setrvala při starém způsobu života a tím zůstával i nadále v napjatých vztazích s majoritní společností.” (Nečas 1999)

Přesto až do roku 1950 platil Zákon o potulných cikánech. V totalitním režimu *“práva Romů jako menšiny, tj. práva na vlastní jazyk, kulturu a rozvíjení specifických zájmů, byla de iure i de facto popřena.” (Nečas 1999).* Při sčítání lidu byli Romové za-

řazováni většinou jako Maďaři nebo Slováci. Označování byli jako “občané cikánského původu”. Byla zde jasná snaha o asimilaci. Návrhy na kulturní autonomii byly odmítány resortem vnitra, odmítajícím etnickou identitu Romů. K částečnému úspěchu docházelo na úseku školství a kulturně výchovné práce. Ekonomické a sociální podmínky romského života zůstávaly nezměněné. Usnesením politického byra ÚV KSČ “O práci mezi cikánským obyvatelstvem” z 8. dubna 1958 byly odmítnuty požadavky romské inteligence na oficiální přiznání statusu romské národnosti, kodifikaci romštiny a zakládání romských škol. Národní shromáždění ČSR 17. 10. 1958 schválilo Zákon o trvalém usídlení kočujících osob. Zákon byl v rozporu s ústavou. 15. 6. 1965 byl zřízen Vládní výbor pro otázky cikánského obyvatelstva.

Usnesení vlády ČSSR č. 502/1965 Sb. z 13. 10. 1965 stanovilo pořadí důležitosti úkolů: 1. likvidace romských osad a chatrčí a řešení bytového problému Romů,

2. zabezpečení povinné školní docházky dětí a výchovy mládeže,

3. zařazování práceschopných mužů do pracovního procesu.

Hlavní metodou řešení úkolů měl být systematický rozptyl a přesun Romů z míst jejich koncentrace na Slovensku do určených českých krajů. To se naštěstí nezdařilo a Vládní výbor byl 7. 11. 1968 zrušen. V letech 1970-89 byl uplatňován program sbližování romské menšiny s majoritní společností a bylo upuštěno od násilné asimilace. Cílem se stala společenská integrace Romů jako zvláštní etnické skupiny. V roce 1972 byl schválen program společensko-kulturní integrace Romů.

Způsob života Romů je diferencovaný podle skupin i historicky ve vývojových etapách:

- změny ve způsobu obživy;

- změny v možnostech zaměstnání a formách obživy;

- změny ve způsobu bydlení - novodobá “cikánská sídliště” vznikala v některých městských aglomeracích v důsledku nesprávného řešení bytového problému většinou v 70. letech (Chánov u Mostu).

“Pokusy a úsilí společnosti bývalého tzv. socialistického státu a totalitního režimu adaptovat, zkulturnovat, integrovat či dokonce asimilovat Romy mezi ostatní většinové obyvatelstvo byly nejen koncepčně zcela nesprávné, ale i nerealizovatelné. Nešlo a nejde jen o sociálně-ekonomickou a tzv. kulturní zaostalost romské menšiny, ale především o interetnický problém, o problém vzájemného soužití, o koexistenci odlišných etnických, resp. národnostních skupin, navíc o překonání hlubokých předsudků, tento proces komplikujících. nebyla respektována specifika romského etnika, nebylo k němu přístupováno jako k národnostní menšině.” (Davidová 1995)

2.7.5. Situace po listopadu 1989

V listopadu 1989 se Romové přidali na stranu studentů a podíleli se i na vzniku Občanského fóra a Verejnosti proti násiliu. Vznikl přípravný výbor Romské občanské iniciativy a byla vyjádřena snaha začlenit se do Světové - Mezinárodní unie Romů. Ovšem počáteční spontánní nadšení příslušníků majoritní společnosti vůči Romům, kteří se přihlásili k revoluci, opadlo a vrátily se staré negativistické postoje. Přesto počátky a základy nové historie Romů byly položeny.

V roce 1990 se kandidáti ROI v rámci OF dostali do parlamentu. V Brně se pořádal I. Světový festival romské kultury. V roce 1991 se při sčítání lidu mohli Romové poprvé přihlásit k romské národnosti a uvést romštinu jako mateřský jazyk. Této možnosti však využila jen část Romů. Ačkoliv jejich počet byl odhadován nejméně na 151 000 osob, jako Romové se přihlásily pouze 32 903 osoby a romštinu jako mateřský jazyk uvedlo 24 294 osob. Romské etnikum mělo velmi málo příslušníků starších 50 let, ale velmi mnoho (téměř 6 x více) dětí do 15 let. Podíl Romů na celkovém počtu obyvatelstva ČR činil 0,32 % podle sčítání, ve skutečnosti však lze odhadnout na 1,46 %.

Základem romské etnické identity je jazyk, slovesnost a kulturní tradice. Roku 1991 se ustavilo Sdružení romských autorů, které ve svém nakladatelství Romaňi čhib vydává romské literární práce. Později i některá neromská nakladatelství vydala jednotlivosti z romské literatury. Objevují se významní romští umělci (hudba: I. Bittová, A. Gondolán, V. Bílá, výtvarné umění: R. Dzurko, E. Oláh, B. Vavreková-Přikrylová). Vychází romský tisk, romská problematika je zařazována do vysílání veřejnoprávních medií. (např. pořad Romale v ČT).

V r. 1991 bylo na katedře Blízkého východu, Indie a Afriky FF KU otevřeno pětileté studium romistiky. Roku 1992 Univerzita J. E. Purkyně v Ústí n. L. zřídila Ústav pro studium romské kultury. Od r. 1993 Univerzita Palackého v Olomouci realizuje projekt spojený se vzděláváním romské mládeže a vybudovala informační centrum k romské problematice (mj. vydávání publikací).

2.7. 6. Romské organizace a významné osobnosti současnosti

První romskou organizací se stal v létech 1969-73 Svaz Cikánů Romů ČSR, založený a řízený M. Holomkem. Další organizace vznikly až po listopadu 1989: již zmíněná Romská občanská iniciativa (předseda JUDr. E. Ščuka, generální tajemník IRU - Mezinárodní romské unie), dále Romský demokratický kongres, Romský národní kongres a Hnutí angažovaných Romů, Kulturní svaz občanů romské národnosti, Matice romská, Společenství Romů na Moravě; romská sekce při Helsinském občanském shromáždění vytvořila v Brně Centrum Romů pro východní a střední Evropu. Významnými romskými osobnostmi jsou mimo výše zmiňované ing. Karel Holomek - předseda Společenství Romů na Moravě, Ladislav Body - poslanec ČP, Milan Ščuka – po roce 2000 viceprezident IRU, předseda Občanského sdružení pro romský tisk a kulturu, PhDr. Vlado Oláh stojí v čele Romského křesťanského sdružení - Matice romské, Mikuláš Ščuri - předseda romského kulturního sdružení mládeže a dětí v Olomouci, Jan Rusenko - vedoucí pražského souboru Perumos (Blesk) a člen Romského demokratického kongresu, básnička Margita Reiznerová - předsedkyně sdružení romských autorů a spisovatelů v Praze, Michal Pulo - předseda Demokratického svazu Romů, Ladislav Goral - pracovník Rady pro národnosti Úřadu vlády a další.

2.7. 7. Současný stav

“S ohledem na výchozí stav doznala romská menšina po druhé světové válce nejdynamičtější sociální vzestup ze všech skupin obyvatelstva. Přesto však zůstávala její obecná sociální pozice a životní úroveň poměrně nízká a od listopadu 1989 se začala propadat ke dnu společnosti. ... V sociální politice se uplatnil nový princip občanské rovnosti, který v systému sociální péče nedovoloval specifický přístup k národnostně či etnicky vymezené skupině obyvatelstva.” (Nečas 1999)

Úroveň vzdělávání Romů se nezlepšuje. Zůstává jazyková, ale i sociální a psychická bariéra, romské děti jsou ve školní zralosti pozadu. Částečnou pomocí jsou přípravné třídy pro opožděné děti všeobecně. Přetrvává nedostatečná kvalifikovanost dospělých, nezájem o práci, špatná pracovní morálka, vysoká pracovní nespolehlivost, malá pracovní vytrvalost a nepřiměřené mzdové požadavky. Z toho pramení mimořádně vysoká nezaměstnanost (70 - 90%) Romů. Důsledkem je sociální propad a další demoralizace, posilování sklonu k asociálnímu či antisociálnímu jednání, prostituci. Nevýhovující bydlení, špatná životospráva, nevhodná strava, neochota starat se o zdraví, špatná péče o děti způsobuje nepříznivý zdravotní stav Romů, z čehož rezultuje i nízká hranice průměrného věku.

Propad Romů na sociální dno a okraj, narůstání xenofobie české společnosti se v soužití majority a minority vytvářely a hromadily vážné problémy, na jejichž základě dozrávaly interetnické konflikty. Prohluboval se vzájemný odstup a ze strany majority docházelo k rasové diskriminaci i k napadání příslušníků menšiny. Hromadí se předsudky, sociální distanc, odpírání rovných práv. Po zániku Československa se mnozí Romové se slovenským občanstvím stali cizinci v ČR. Romové se setkávají s neochotou na úřadech, problémem je nedostatečná ochrana před rasovými útoky. Ne vždy jsou napadení Romů hodnocena jako rasová, spíš jako obyčejná rvačka apod. Objevují se protiromská hesla a výroky. V tom zvláště vyniká Republikánská strana Československa a skupiny skinů. Při rasových útocích bylo v ČR zavražděno v letech 1991-5 osm Romů a přes výše zmíněné bagatelizování rasových útoků bylo více než 200 pachatelů odsouzeno za rasově motivované trestné činy, což dokazuje jejich vysoký počet. Z celkové atmosféry u nás nastala ztráta důvěry Romů v činnost státních orgánů a mnohé případy diskriminace a rasových útoků ani nehlásí.

Očividná je vědomá diskriminace Romů na trhu práce. Romové nejsou přijímáni na volná místa z důvodů etnických, nikoliv z důvodů odborných. I to je jedna z příčin jejich vysoké nezaměstnanosti.

Na druhé straně ovšem nelze nevidět již zmiňovanou vysokou kriminalitu Romů, špatný přístup k práci řady z nich, nechuť ke vzdělání, také ze strany mnoha Romů existuje ra-

sový postoj vůči příslušníkům majoritní společnosti atd. Prostě propast mezi majoritní a minoritní společností je vytvářena z obou stran a začíná se měnit v bludný kruh.

Výsledkem je mimo jiné exodus Romů, který vyvrcholil v roce 1997 po odvysílání programu TV Nova “Cikáni jdou do nebe”, kde byla vychválena situace v Kanadě. Po zavedení vízové povinnosti se odchod zaměřil do Velké Británie. I zde bylo výsledkem zavedení víz.

Celkový počet Romů, žijících rozptýleně na všech osídlených kontinentech, se odhaduje na 10 - 15 miliónů. Jsou známi pod různými pojmenováními. Nejrozšířenější je to, které pochází z řeckého Athiganoi - u nás Cikáni, na Slovensku Cigáni, v Polsku Cyganie, v Rusku Cygany, v německy mluvících zemích Zigeuner, italsky Zingani, bulharsky Acigany, maďarsky Tzigany atd. Druhé, rovněž již zmíněné, pocházející z pobytu části Romů v Egyptě, ve starošpanělštině Egypcianos, v současné španělštině Gitanos, ve Velké Británii Gypsies, ve Francii Egyptiens, Tsiganes a také se užívá jméno Bohémiens - příchozí z Čech už od 15. st. V 19. st. se toto označení stalo módní v uměleckých (bohémských) kruzích..

Sami se většinou nazývají Romové (společný název pro několik etnických skupin, které mají společný původ, kulturní rysy a osobité charakteristiky). Slovo rom znamená muž, manžel; romňi = žena, romi = lidé. V německy mluvících zemích se nazývají Sintiové a uznávají jen toto pojmenování. Ve Francii pak používají označení Manuš = člověk.

3. Život Romů

3.1 Tradiční romská řemesla

V Evropě si Romové obstarávali obživu vykonáváním profesí, které si s sebou přinesli z Indie.

"Romové patřili do kast, které vykonávaly profese typu: kováři, kotláři, zpracovatelé kůží, ošetřovatelé koní, koňští handlíři, muzikanti, cvičitelé hadů a medvědů, hrnčíři, košíkáři, metaři, pradleny, věštitelky budoucnosti, cihláři, korytáři aj. Obecně platí, že všechny tyto profese mohly být prováděny jen příležitostně, poptávka po těchto službách byla nerovnoměrná a trvala do té doby, než byl trh nasycen." (Historie Romů v českých zemích, <http://romove.radio.cz/cz/clanek18019>)

Nejvýznamnějším řemeslem slovenských Romů bylo kovářství. Koncem minulého století byla na Slovensku největší koncentrace kovářů snad v celé Evropě. Vyráběli zejména hřebíky, řetězy, doplňky vozů, Podkovy vyráběli málo. Dnes se věnuje kovářství pouze několik Romů, zaměřují se především na výrobu uměleckých předmětů - kování, svícny, mříže ap.

Další formou jejich obživy byla odměna (naturální) za zemědělskou výpomoc na polích vesnických sedláků i drobných hospodářů. K dalším romským profesím provozovaným v Čechách i na Slovensku patřila výroba metel, košíků, ošatek, rohoží, stahování a čištění kůží, broušení nožů, výroba nepálených cihel z hlíny, vody a plev, výroba dřevěného uhlí. Dalším významným, i když mnohdy jen doplňkovým způsobem obživy slovenských a maďarských Romů byla hudba. Základní nástrojové obsazení bylo první a druhé housle, viola, basa nebo cimbál, případně klarinet. Hráli pro neromské obyvatelstvo na svatbách, zábavách, křtinách, hostinách a pohřbech a za toto hraní dostávali peníze. Olašští Romové se tradičně živili koňským handlířstvím, ženy čištěním peří a věštěním budoucnosti z karet a ruky. Dnes se někteří zabývají nejrozličnějšími druhy překupnictví, ale také krádežemi a podvody.

Dnes většina Romů pracuje v nekvalifikovaných dělnických profesích ve stavebnictví, při těžbě dřeva, na železnici, při různých výkopových pracích a při očištění měst.

3.2 Romská rodina

"Romská rodina vykazuje řadu shod s rodinou majoritní společnosti, avšak existují i podstatné rozdíly. Je to rodina podstatně větší. Romská žena rodí i více dětí a v rodině žijí i příbuzní a tvoří tak jakousi velkorodinu, ve které existují vztahy a svazky pokrevní, manželské a příbuzenské i nepokrevní. Typickým znakem je intimní soužití všech členů. Romské dítě se setkává s mnohem větším počtem vztahů. Získává tak pravděpodobně daleko dříve sociální zralost a zkušenost." (Štěpán 1989)

Romská žena je závislá na muži. Často nevstupuje do kontaktu s neromským prostředím, stává se brzdou socializace, konzervuje a předává tradiční formy starého způsobu života.

"Socioekonomický standard romské rodiny není uspokojivý. Úroveň bydlení, prostředí, ve kterém Romové žijí, estetické kvality, které se stávají každodenní situací, určitým působením podmíněným etnogenezí a určitým komplexem vzájemně se podmiňujících úsečných působení, mají vliv na socializaci celé romské rodiny." (Štěpán 1987) Romská rodina poskytuje dítěti oporu i v případech, který je společností hodnocen jako asociální. Tento jev se nazývá asociální sociabilita. Dítě je vysoce sociální ve vztahu k vlastní rodině a rodina obvykle k němu. Mnohé činnosti asociální jsou rodinou schvalovány. Jako příklad stačí uvést neúspěch romského dítěte ve škole. Při prvním střetu s učitelem nebo dítětem majoritní společnosti bývá koheze rodiny obvykle velmi silná. Negativní vztah ke škole a k majoritní společnosti bývá každodenně formován a vyústí v trvalou nedůvěru k "bílým".

Manželské konflikty jsou řešeny obvykle živou diskusí v přítomnosti dětí. Romská rodina se vyznačuje otevřeností konfliktů a jejich okamžitým řešením. O patologických rodinných vztazích, alkoholismu otce, nikotinismu, sexuálních otázkách, atd. vypráví dítě jako o běžném atributu života.

Romské dítě většinou nezná ve své rodině a okolí izolaci. Mezi jednotlivými dětmi bývá roční věkový rozdíl. Nejstarší děti mají určité povinnosti, starají se o mladší děti a tak obvykle mezi romskými dětmi existuje soudržnost. Vzpomínám si na příklad ze své

praxe, kdy matka přišla do školy zeptat, jestli by si nemohla nechat nejstarší dceru doma, protože se jí narodila dvojčata a potřebuje s nimi pomoci. I přes důrazný zákaz školy dívka pomáhala doma matce a pokud se do školy dostavila, volala jí matka, jak se dělá sunar a ať jde domů, že to nemůže zvládnout. Důvodem tohoto chování může být i to, že" *romská žena byla vychovávána tak, aby se dokázala o rodinu postarat. Povinností ženy bylo zabezpečit chod domácnosti, vychovávat děti a poslouchat svého muže. Žena měla často ekonomicky důležitější roli, neboť to byla ona, kdo musel zabezpečit přežití rodiny - zajistit jídlo, oblečení. Jídlo muselo sehnat jakýmkoli způsobem, buď za vykonání nějaké práce pro gádže - sedláky.*"(Tradiční život Romů, romská rodina,<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18387>)

Romské dítě musí často měnit své role vzhledem k měnícímu se pořadí v rodině. Manželské soužití není v romské rodině tajemstvím. Romská matka má své děti velice ráda a nerada se jich vzdává. Bohužel v poslední době se vyskytují tendence předat své dítě do dětského domova. Je to prvek, který se dříve téměř nevyskytoval. Romské dítě nemá v rodině svůj pracovní stůl, prostředky ke kreslení a psaní, knihy atd. Konstruktivní hry, hry smyslové, hry na školu a všechny druhy rozumově náročných her nejsou rodinou rozvíjeny. Romské děti nemají svůj pokoj. Často se žije v jedné místnosti. V romských rodinách žijí děti pravidelně venku . Akční rádius romského dítěte je veliký. Avšak okruh lidí, se kterými se stýká, je od nejtěplejšího mládí podstatně omezen co do kvality i do kvantity. Interakce probíhají téměř výhradně mezi "homogenními" jedinci. Romský jedinec bývá v rodině formován i vyprávěním příběhů a pohádek. Někteří Romové neznají pohádky žádné, ale téměř všichni znají rodinné příběhy. V mnoha romských pohádkách vítězí chytrost, lišáctví a mazanost Cikána nad Necikánem. Chybí v nich morální ponaučení, vítězství dobra nad zlem. Hrdinou příběhů je často zloděj. Dá se zde ale najít láska k dětem, touha po nenávisti, svobodě a touha stát se členem společnosti " bílých".

Příběhy romských rodin jsou často neuvěřitelné svou specifíčností, nepřítomností výchovného poučení i dramatičností.

Ve výchově dětí rodiči jsou výrazné dva extrémy. Příliš liberální nebo příliš autoritativní výchova. Tyto vyhraněné výchovné přístupy jsou charakteristické i svými specifickými

výchovnými technikami a jím odpovídajícími výsledky. Výchovné techniky a postoje romské rodiny postrádají spolupráci funkcionálního a intencionálního výchovného působení a souhlas cílů a způsobů chování etnické skupiny Romů s normami a cíli společnosti. Výsledný produkt jejich výchovy bývají buď agresori nebo egoisti.

Dalším problémem je bydlení. Jeden z regresivních činitelů je separace a kumulace romského obyvatelstva v určitých částech měst nebo v určitých oblastech. Ve městě, kde pracuji je takovým místem Kolonka. V těchto seskupeních je frekventovanější výskyt přestupků, přečinů a trestných činů. Romské děti bývají konfliktnější, zaostalejší, zameškávají více hodin ve škole a jsou na tom hůře po stránce hygienické

Postavení romského jedince ve struktuře romské rodiny není v mnoha směrech adekvátní požadavkům společnosti a školy. Už v útlém mládí je mladý Rom vystaven jiným morálním imperativům." *Pedagog, který situaci nezná, velmi zjednodušeně reaguje a vytváří konfliktní situaci sám svou neznalostí problematiky. Pedagog, který pochopí složitost formování vnitřního světa romských dětí, dovede jistě do pedagogických postupů včlenit své znalosti.*" (Štěpán 1989)

4. Problematika soužití Romů s majoritní společností

Romové jsou v naší republice problémovou menšinou, etnikem, se kterým si společnost neví dost dobře rady. Původní způsob jejich života odporuje našim zvyklostem, náš životní a hodnotový žebříček a styl je pro mnohé z Romů zatím nepřijatelný. To pak vede na jedné straně ke stoupajícím antipatiím vůči tomuto etniku, na druhé straně lze sledovat i aktivity, které dosvědčují, že se z romské problematiky dá získat politický kapitál. Ani jedno, ani druhé není dobré a nepřináší to prospěch žádnému: ani majoritě, ani minoritě.

Hluboké změny ve společenské pozici, způsobu života, kultuře a hodnotové orientaci Romů stále probíhají. Tradiční romské společenství s vnitřními zákony je rozbito a tradiční hodnotový systém není nahrazován něčím novým. To vede u řady především mladých Romů k negativní přeměně myšlení a chápání hodnot, k preferování majetku a peněz. U Romů začíná převažovat konzumní a maloměšťácký způsob života. Starší Romové jsou nešťastní ze ztráty tradičních hodnot. Oblast duchovní kultury Romů doznala nejzávažnějších, někdy až deformujících změn.

Pro nás, příslušníky majoritní společnosti, je tím nejdůležitějším uvědomit si, že Romové jsou tu stejně doma jako všichni ostatní, a proto je nutné jim poskytovat co největší pomoc v jejich integraci. Při tom postupy této integrace musejí být diferencované podle skupin, do nichž Romové patří, i podle jejich vlastního vývoje. K tomu je třeba dosáhnout změn ve způsobu obživy, změn v možnostech zaměstnání a formách obživy, změn ve způsobu bydlení a v přístupu k tomuto bydlení a především změn v přístupu ke vzdělání.

“Míra zachování si vlastní etnické, národnostní specifiky a stanovení hranice této míry - cítění - cítění svého romství na straně jedné a míry postupného přejímání části hodnotového vzorce majoritní společnosti na straně druhé - zde hraje a bude ještě hrát jednu z nejdůležitějších rolí pro další cestu Romů.” (Davidová 1995) Až do roku 1945 žili Romové mimo majoritní společnost. Jejich život, návyky, hodnotová orientace i kultura se vyvíjely převážně izolovaně uvnitř tradičních soustředění či v rámci rodových komunit, bez výraznějších vlivů okolí. Tradičně zakořeněné předsudky na obou stranách se staly překážkou koexistence těchto dvou kultur. Pokud se Romové nesetkávají se vstřícností, naopak spíše s projevy společenské či rasové diskriminace, vytvářejí se u nich obranné mechanismy a Romové se obracejí k negativnímu chování a jsou znovu zaháněni do izolace.

Převažující vztah k Romům je negativní, zdrženlivý až nenávislný při jejich hluboké neznalosti. Většina s nimi vůbec nepřichází do styku. *“Jestlipak ten, kdo třeba říká “nepatří mezi nás” - tj. mezi “slušné a civilizované lidi”, by jim mohl být svým životem opravdu příkladem?”* (Davidová 1995)

Téměř polovina Romů žije na nízké sociokulturní úrovni a svými projevy se výrazně odlišuje od ostatních (vzhledem, chováním, způsobem života a kulturou). Negativní a kriminální aktivity Romů bývají zobecňovány. Záporné postoje k Romům uzavírají a znesnadňují cestu ke správnému soužití dvou odlišných kultur. Společenská diskriminace Romů se projevuje zákazem vstupu do zábavních podniků, obtížemi v hledání zaměstnání.

4.1 Změna pohledu na romské etnikum

Východisko vidím v několika směrech:

- a) změna pohledu majoritní společnosti na romské etnikum;
- b) změna postoje příslušníků romského etnika ke vzdělání;
- c) správná státní politika vůči Romům;
- d) školská politika státu.

Změna pohledu majoritní společnosti na romské etnikum

Naše společnost nechápe, že Romové mají stejná práva na život v této zemi jako Češi. Že jsou našimi spoluobčany, kteří mají jiné kořeny než my, kterým je proto třeba pomáhat při překonávání nejrůznějších bariér. Jednou z takových bariér je např. problém jazykový, jenž diskriminuje romské děti ve školách a který také často slouží minoritní společnosti jako terč hrubého vtípkování. Odstraňovat tuto bariéru lze jen větším vtahováním romského obyvatelstva do kulturního a společenského života majoritní společnosti. K tomu nestačí jen povinná školní docházka, ale velkou úlohu mají společenské organizace, které by měly nejen přijímat, ale přímo vtahovat občany romského původu do své činnosti. Jednak jako jednotlivce, jednak spoluprací s romskými organizacemi především kulturními. Tak např. divadelní soubory by mohly vytvářet určité projekty spolupráce s podobnými soubory romskými, jistě by prospěla spolupráce s romskými hudebními skupinami atd.

Další bariérou mezi romskou a majoritní společností je sociální myšlení romského etnika, které výrazně spoléhá na vzájemnou pomoc a na pomoc z vnějšku. A zde zase užší soužití s českou společností může výrazně napomoci změně, jež přiblíží Romy modernímu chápání odpovědnosti společnosti za jednotlivce, ale i odpovědnosti jednotlivce za sama sebe.

Změna postoje příslušníků romského etnika ke vzdělání

S narůstajícím počtem těch Romů, kteří získávají střední nebo vyšší vzdělání se jistě bude postupně měnit postoj většiny romského obyvatelstva ke vzdělání. To je ovšem proces značně dlouhodobý. Vždyť konečně v minulosti byl význam vzdělání značně snížen a ani někteří příslušníci majoritní společnosti ještě význam vzdělání nedoceňují. A znovu vidím jako jeden z nejvýznamnějších prostředků této změny v myšlení vtahování romského obyvatelstva do především kulturních aktivit majoritní společnosti. Druhým pilířem, na němž zlepšení vztahu Romů ke vzdělání stojí, pak je škola, která musí svými specifickými prostředky nejen podněcovat chuť romských dětí k získávání vzdělání, ale také pro to získávat jejich rodiče. Roma vzdělání posunuje na společenském žebříčku výše a přináší mu i prospěch hmotný, nehledě na prospěch duchovní. Úspěšná integrace je ze strany Romů podmíněna tím, že si osvojí nejen vzdělání, ale s ním i kulturní a komunikační zvyklosti majoritní společnosti a budou je respektovat a řídit se jimi.

Správná státní politika vůči Romům

Rom je plnoprávný občan naší republiky. Tato práva ale znamenají také povinnosti. Stát jako organizace zajišťující chod našeho života musí dosáhnout vyváženého přístupu k Romům v oblasti práv a povinností. Jistě by zde měla mít místo také cílená výchova Romů. Každý úředník, který se s Romy setkává, by měl mít dostatečné vědomosti o romském etniku, o jeho psychologii. Měl by být schopen vysvětlit, co romský občan může nebo nemůže požadovat, jak splnění svých oprávněných požadavků dosáhnout i co je povinen dělat. Pozitivní diskriminace může být jen jednou z pěšinek, jak se dostávat k cíli.

Školská politika státu

“Povinností majoritní společnosti je vytvářet rovnoprávné podmínky pro rozvoj všech národnostních menšin. Tento požadavek v současné době vystupuje zvláště aktuálně ve vztahu k romské populaci a zejména k romským dětem ...” (Švarcová 1998) Každý příslušník romského etnika musí mít možnost uplatnit své právo na vzdělání podle svých schopností a možností. Alternativní vzdělávací program zvláštní školy pro žáky romského etnika vypracovaný na základě požadavku MŠMT ve Výzkumném ústavu pedagogickém by měl napomoci romským dětem snáze se vyrovnávat s uvedenými problémy, postupně je překonávat a umožnit jim úspěšně se zapojit do vzdělávacího procesu. To, že se na jeho vzniku podíleli i pedagogičtí pracovníci z praxe, by mělo být zárukou, že program, který je koncipován jako alternativní, by mohl být reálným přínosem pro vzdělávání romských dětí. Měl by být součástí multikulturního vzdělávacího systému, jemuž nejde o asimilaci, ale o vytvoření co nejlepších podmínek pro rozvoj osobnosti příslušníků romského etnika jako nezbytného předpokladu jejich integrace do společnosti. Zvýšení školní úspěšnosti romských dětí může přispět také předškolní příprava na vzdělávání. Bylo by žádoucí, aby všechny romské děti procházely touto přípravou alespoň v posledním roce před nástupem do školy. Velmi dobrou věcí je zřizování přípravných tříd. V našem městě má velká část Romů zájem o to, aby jejich děti navštěvovaly základní školu a aby ji úspěšně dokončily. Mají i zájem o prestižní učební obory a střední školy. Je to ale tím, že jejich rodiče mají eminentní zájem o dobré uplatnění svých dětí. Někdy je to i cesta dostat se do zahraničí, kde by se nemuseli potýkat s opovržením lidí ve společnosti.

4.2 Sociokulturní handicap

“Člověk, který je v něčem odlišný, bývá hůře hodnocen a obtížněji akceptován. Odlišnost může vyvolávat nejistotu a i další nepříjemné pocity. Hranice, kdy se odlišnost mění v handicap, je dána aktuální společenskou normou. Handicap představuje odchylku od normy, která je tak velká, že se stává nepříjemnou, a přináší proto znevýhodnění. Sociokulturní handicap vyplývá z odlišnosti sociální příslušnosti a s tím souvisejícího omezení v oblasti zkušeností, jež jsou jiné nebo nedostatečné. (http://www.volny.cz/ppp.sokolov/jak_pracovat_s_detmi.html)

Handicap může být výsledek kulturního nedostatku. Problém může být v rodině, v jejím postoji k sociální skutečnosti. Tento postoj je daný postavením rodiny na společenském žebříčku. U dětí z rodin s nízkým socioekonomickým statusem se vytváří pocit, že člověk je vydán napospas sociálním silám, které jsou mimo jeho kontrolu, které špatně chápe a nerozumí jim. Každá rodina má jakýsi kód, který vyjadřuje vzájemnou komunikaci a interakci a vytváří rodinnou strukturu. Díky tomuto kódu probíhá socializace dítěte." *Ten právě chybí dětem z nižších sociálních vrstev- kód jejich rodinné kultury je chudý. Expresivní předpoklady, které v ní získávají (protože získávají především ty, které jim umožňují účinně operovat v jejich rodinné a lokální kultuře), jsou omezené, neumožňují produktivně navázat kontakty s dospělými, zejména v poznávacích aktivitách.*" (Štěch, Vágnerová, Hadj- Mousová, 1997)

Kultura školy a její kód je shodná s kulturou vyšších sociálních vrstev a ta je považována za obecnou normu. Vina se hledá právě v rodině a v její kultuře a je velmi poukazováno na sociální zařazení rodiny. Sociokulturní handicap ve vztahu ke škole znamená, že je u dítěte nedostatek, chybění nebo mezera v základních kulturních předpokladech pro zvládání nároků školy." *Za prvé, pohledy koncipující handicap jako výsledek kulturního nedostatku, jako průmět či individuální " odlitek" bohatosti (či chudosti) sociálního a kulturního prostředí, kdy handicapovaný žák je definován jako ten, kterému chybí už z rodiny vhodné jazykové, komunikační i dovednostní a vědomostní předpoklady nutné pro úspěch ve škole. Uvažuje se zde v rámci jedné uznávané kultury.*

Druhý proud definuje handicap spíše jako výsledek kulturního konfliktu mezi různými kulturami (rodinou, lokální , jejímž nositelem je také žák vs. školní)

Třetí skupina teorií vychází z převahy školní kultury, která se většinou prosadí proti odlišné kultuře žáka. Studuje a zdůrazňuje mechanismy a postupy, kterými je handicapovaný žák " produkován" školou jako institucí (formami vyučování, způsoby organizace života ve škole, specifickým jazykem)" ."(Štěch, Vágnerová, Hadj- Mousová, 1997)

PRAKTICKÁ ČÁST

5. Cíl průzkumu

Průzkumná část , která je rozdělena na zpracování krátkého dotazníku pro rodiče, výstup z řízeného rozhovoru s výchovnou poradkyní ZŠ praktické a výstup z rozhovoru s pracovnící Úřadu práce ,je zaměřena na pohled lidí(především rodičů dětí ve dvou typech škol v Semilech, ZŠ F.L. Riegra a ZŠ praktické) na integraci a vzdělávání romských dětí v těchto školách. Právě v těchto školách je nejvyšší koncentrace romských žáků oproti jiným školám v Semilech. Úkolem je zmapovat vztah ke vzdělávání .

5.1 Použité metody

Dotazník pro rodiče

Dotazník jsem zadala 70 rodičům. Odpovědět se rozhodlo 52 respondentů. Jde o explorativní metodu výzkumu. Snažila jsem se o neutrální formulaci otázek, které nejsou pro odpověď návodné. Jde o typy otázek polouzavřených a uzavřených. V části A bylo použito i otázek identifikačních.

A) Údaje týkající se respondenta:

1. Pohlaví:

- a) muž
- b) žena

2. Věk: let :

3. Ukončené vzdělání:

- a) ZŠ
- b) SOU a SŠ bez maturity
- c) úplné střední
- d) vysokoškolské

4.Národnost

- a) Čech
- b) člen romské komunity
- c) jiná národnost

B) Vaše názory na výchovu a vzdělávání romské populace a na vztahy mezi Čechy a Romy

1. Romské děti mají ke vzdělávání osobnostní předpoklady:

- a) stejné jako děti majoritní společnost
- b) menší
- c) větší
- d) nevím

2. Romské děti mají ke vzdělávání přístup a možnosti:

- a) stejné jako děti majoritní společnost
- b) menší
- c) větší
- d) nevím

3. Volný čas romské děti pravděpodobně tráví:

- a) osamoceně
- b) se sourozenci
- c) s partou
- d) organizovanými mimovyučovacími aktivitami
- e) nevím

4. Myslíte si, že v každé škole vzdělávající romské děti by měl být romský asistent?

- a) ano
- b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

5. Měl by tímto asistentem být:

a) v každém případě Rom

b) Rom s patřičnou kvalifikací

c) je to jedno, hlavně když se někdo bude starat o školní docházku romských dětí

d) nevím

e) jiný návrh

6. Bylo by dobré soustřeďovat romské děti do romských škol nebo tříd (i za cenu, že by se jednalo o školu internátní, vzhledem k menšímu počtu romských rodin v některých místech)?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

f) jiný názor

7. Znáte romské kulturní instituce, časopisy, noviny? Jaké?

8. Domníváte se, že se mění - zlepšuje vztah romské populace ke vzdělání?

a) ano

b) ne

c) nevím

9. Považujete za vhodný prostředek řešení romského problému v naší společnosti:

- a) návrat ke starým tradicím včetně umožnění kočovného způsobu života
- b) inkluze (úplné začlenění)
- c) ekonomická, společenská a kulturní integrace
- d) úplná asimilace (proces postupného splývání kulturních, sociálních, skupin, v němž jedna ze skupin ztrácí své specifické rysy a přejímá rysy skupiny druhé)

10. Mají vaše děti kamarády z etnicky odlišných rodin? (české děti romské kamarády a naopak)

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

11. Museli jste někdy řešit nějaký konflikt s druhou skupinou?

- a) ano
- b) ne

12. Myslíte si, že vaše dítě bývá oproti dětem druhé skupiny ve škole jinak hodnoceno?

- a) často
- b) někdy
- c) nikdy

13. Řeší škola účinně konflikty mezi dětmi odlišných etnik?

- a) vždy
- b) někdy
- c) nikdy

14. Řešíte problémy dětí ve spolupráci se školou?

- a) vždy, věřím, že mi pomůže
- b) občas, problémy nerada řeší
- c) nikdy, nevěřím, že by mi pomohla

d) při řešení se obracím na jinou instituci (pokud zvolíte tuto variantu, uveďte instituci)

15. Věříte, že je možné klidné soužití Romů a Čechů?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne
- e) nevím

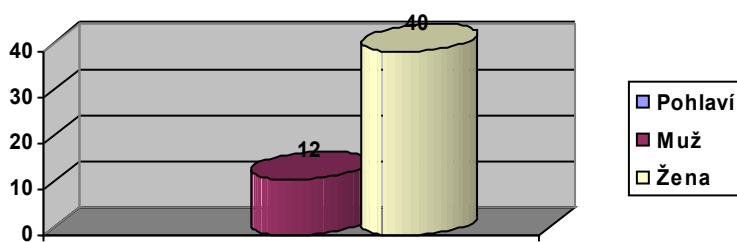
5.2 Interpretace výsledků šetření, výstupy z dotazníku a rozhovoru s výchovnou poradkyní ZŠ praktické a pracovníci Úřadu práce

5.2.1 Výstupy z dotazníku

Část A) Údaje týkající se respondenta

1. Pohlaví

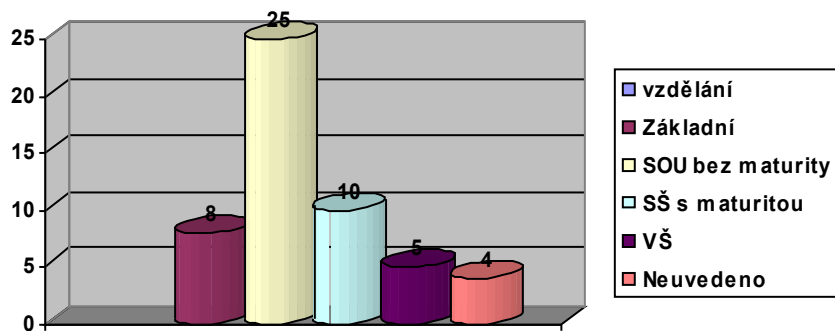
Pohlaví	
Muž	12
Žena	40

2. Věk: Průměrný věk je 40,63 let

3. Ukončené vzdělání

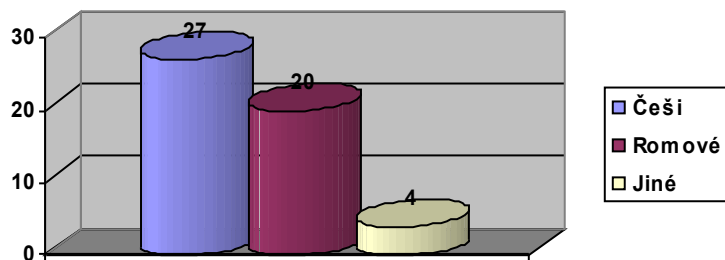
vzdělání	
Základní	8
SOU bez maturity	25
SŠ s maturitou	10
VŠ	5
Neuvedeno	4

-

4. Národnost

Češi	27
Romská komunita	20
Jiné	4

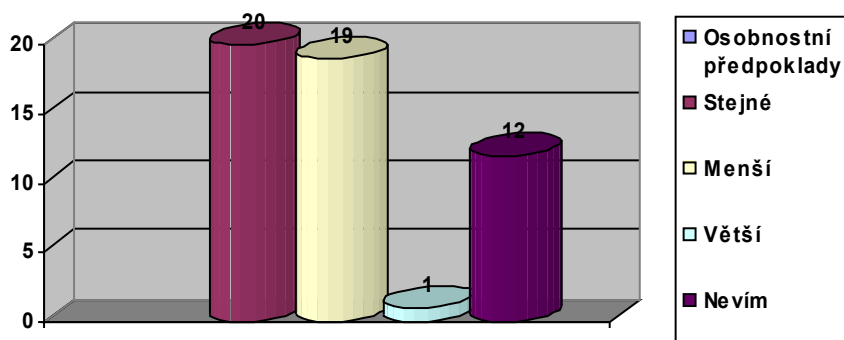

Část B) Vaše názory na výchovu a vzdělávání romské populace a na vztahy mezi Čechy a Romy

Otázky jsou sestaveny tak, aby monitorovaly dvě oblasti. Oblast spojenou se vzděláváním a konflikty, které mohou v průběhu školní docházky vznikat. A část věnovanou vztahům mezi skupinami, vzájemné toleranci a možnostem integrace. Složení rodičů v ZŠ praktické: 22 rodičů celkem, z toho 9 Romů. Složení rodičů ZŠ: 30 rodičů, z toho 11 Romů. První oblast zahrnují otázky č. 1, 2, 3, 4, 5, 12, 13, 14

1. Romské děti mají ke vzdělávání osobnostní předpoklady:

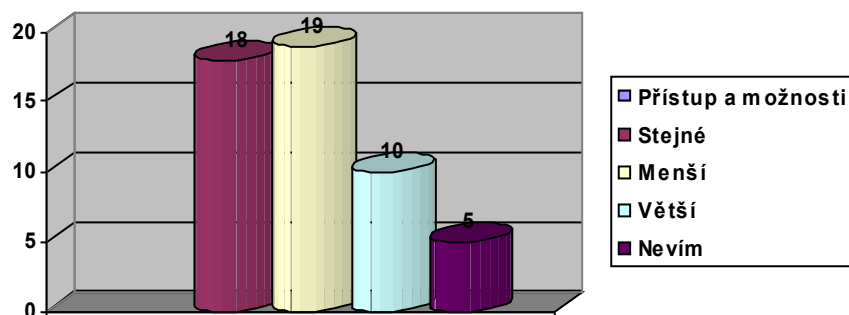
Osobnostní předpoklady	
Stejně	20
Menší	19
Větší	1
Nevím	12

Velký počet lidí, kteří si myslí, že romské děti mají menší osobnostní předpoklady ke vzdělávání, svědčí o podvědomém nadřazeném nazírání na romské etnikum a o nedostatečné informovanosti o Romech, jejich historii a způsobu života. Vnější faktory jsou zde zaměňovány za osobnostní vlastnosti.

2. Romské děti mají ke vzdělávání přístup a možnosti:

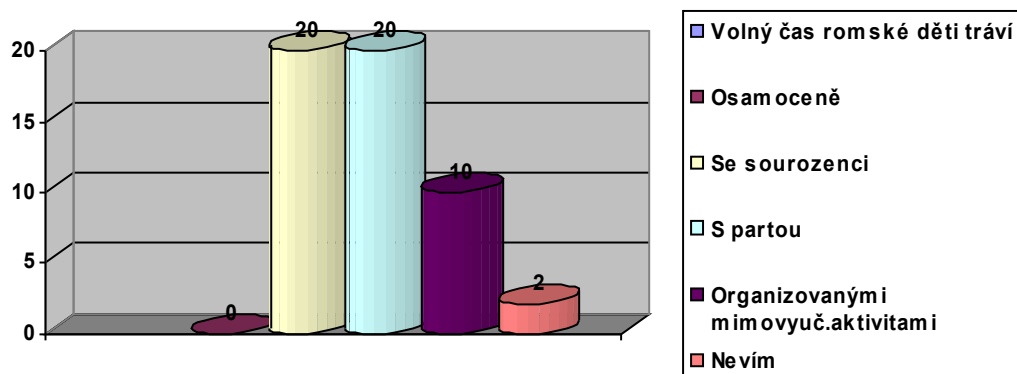
Přístup a možnosti	
Stejně	18
Menší	19
Větší	10
Nevím	5

Zde dochází k výraznému rozporu. Je nutné doplnit, že všichni romští rodiče uvedli možnost **menší** a jeden **nevím**. Respondenti, kteří uvedli, že romské děti mají menší možnosti a přístup ke vzdělávání, bohužel nevyjádřili, v čem vidí příčiny.

3. Volný čas romské děti pravděpodobně tráví

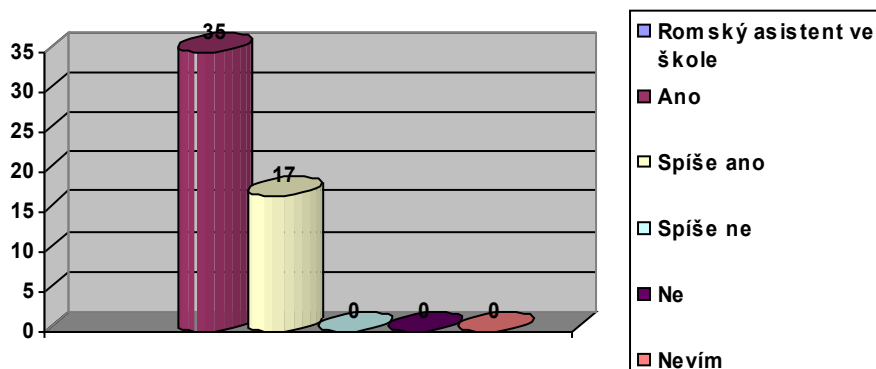
Volný čas romské děti tráví	
Osamoceně	0
Se sourozenci	20
S partou	20
Organizovanými mimovyuč.aktivitami	10
Nevím	2

Nedostatek zapojení romských dětí je jednou z hlavních příčin jejich časté kriminality. Zde je velký dluh naší společnosti, která je dosud nedokázala dostatečně přitáhnout ke kolektivním smysluplným činnostem. Mnoho romských dětí se v Semilech věnuje sportovním kroužkům, především kopané. Zde se vytvářejí přátelství mezi romskými dětmi a dětmi majoritní skupiny o nichž rodiče často ani nevědí.

4. Myslíte si, že v každé škole vzdělávající romské žáky by měl být romský asistent?

Romský asistent ve škole	
Ano	35
Spíše ano	17
Spíše ne	0
Ne	0
Nevím	0

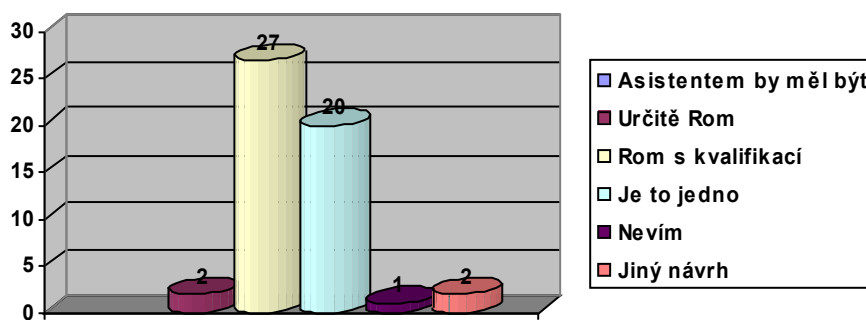

Činnost romských asistentů je hodnocena kladně až velmi kladně. Zřejmě dobrá znalost mentality a prostředí umožňuje romskému asistentu dosahovat v práci s romskými dětmi dobrých výchovně vzdělávacích výsledků.

" Právě oni mají velkou možnost na základě své vlastní identity, znalostí o své romské komunitě i o majoritní společnosti skloubit principy multikulturní výchovy se zaměřením na romského žáka s evropsky zaměřenou kulturou do takové podoby, která by vedla k naplnění ideálu na jedné straně uchování a rozvoje identity jednotlivých příslušníků romské národnosti, na druhé straně osvojení obecných hodnot prospěšných pro komunikaci v rámci celé společnosti a budoucí Evropy." (Balvín 2000)

5. Měl by tímto asistentem být:

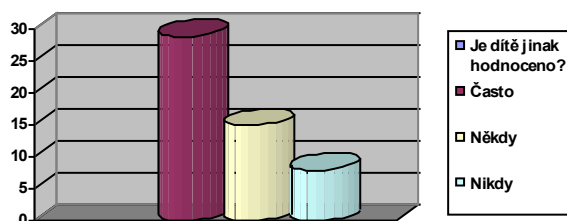
Asistentem by měl být	
Určitě Rom	2
Rom s patřičnou kvalifikací	27
Je to jedno, hlavně , když se někdo bude starat o docházku romských dětí	20
Nevím	1
Jiný návrh	2

Většina respondentů považuje za nejvhodnější, aby romským asistentem byl schopný, v daných mezích a možnostech vzdělaný a komunikativní Rom. Jiný návrh měli dva rodiče a to, že by romským asistentem měl být policista nebo někdo, kdo prošel policejním výcvikem.

12. Myslíte si, že vaše dítě bývá oproti dětem druhé skupiny ve škole jinak hodnoceno?

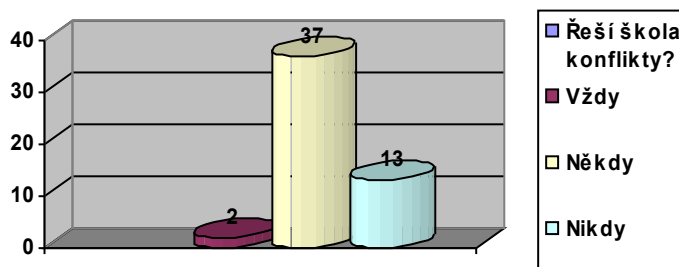
Je dítě jinak hodnoceno?	
Často	29
Někdy	15
Nikdy	8

Z vlastní zkušenosti vím, že si romští rodiče často myslí, že učitelé k jejich dětem nepřístupují s dostatečnou citlivostí, že jsou k nim nespravedliví při hodnocení. Čeští rodiče jsou však naopak přesvědčeni o tom, že s jejich dětmi se učitelé tolik nezaobírají jako s romskými. Zažila jsem tuto situaci při mimořádné rodičovské schůzce ve třídě mé dce-ry. Navštěvuje třídu, kde je 9 romských dětí ze 17 dětí ve třídě. Nikdy jsem nezažila mezi rodiči tolik nenávisti jako tam. Rodiče českých dětí (obzvláště jeden tatínek) křiče-
li, proč už "ti cikáni" dávno nejsou ve zvláštní škole? A že dá dítě do jiné školy, kde se cikánům nenadržuje. 15 romských rodičů z celkového počtu uvedlo odpověď **často**.

13. Řeší škola účinně konflikty mezi dětmi odlišných etnik?

Řeší škola konflikty?	
Vždy	2
Někdy	37
Nikdy	13

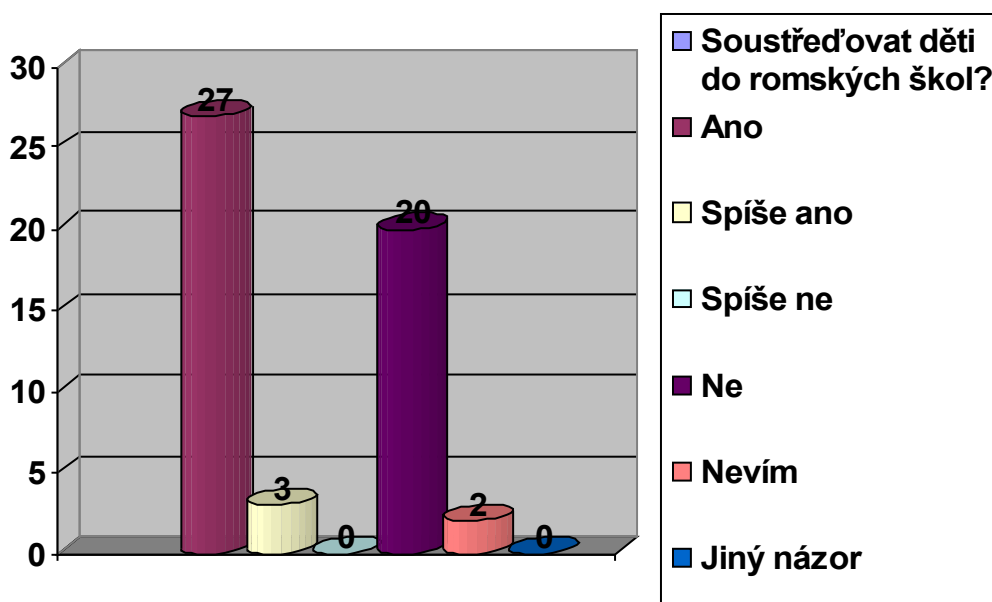
Zdrojem konfliktů může být jiný systém norem, jiná hierarchie hodnot a potřeb, nepřipravenost na roli školáka, ale i to, že IQ romského školáka neodpovídá zařazení do příslušného typu školy. Navíc převaha romských žáků ve třídě vyvolává potřebu předvést i svou fyzickou převahu a může docházet i k šikaně. Škola při nejlepší vůli nemůže postřehnout všechny negativní projevy mezi dvěma skupinami dětí, ale snaží se všechny stížnosti řešit a vyřešit. Romští rodiče však často s výsledkem řešení nejsou spokojeni a tak se nyní děje to, že mnoho romských rodin opouští opět českou republiku a odchází do zahraničí. Alespoň v Semilech od září opustilo základní školu 7 romských dětí právě za tímto účelem. Spoustu konfliktů ale způsobují rodiče sami tím, že situaci hlasitě řeší doma před dětmi. Ty samozřejmě ještě neumí dostatečně třídit informace a prezentují je ve třídě před spolužáky po svém. Když jsem tento názor přednesla před ostatními rodiči, tak jsem měla pocit, že mě začnou lynčovat.

Druhá část otázek je věnována vztahům mezi skupinami, vzájemné toleranci a možnostem integrace.

Na tato témata jsou zaměřeny otázky číslo: 6,7,8,9,10,11,15

6. Bylo by dobré soustřeďovat romské děti do romských škol nebo tříd(i za cenu, že by se jednalo o školu internátní, vzhledem k menšímu počtu romských rodin v některých místech?

Soustřeďovat děti do romských škol?	
Ano	27
Spíše ano	3
Spíše ne	0
Ne	20
Nevím	2
Jiný názor	0

Zde jsou patrné dva početně odlišné názory rodičů na vzdělávání Romů. Jasně je vidět negativní vztah rodičů jedné skupiny k základnímu vzdělávání romských dětí ve školách, které navštěvují i jejich děti. Je to způsobeno množstvím konfliktů mezi dětmi. Ředitel ZŠ, ve které jsem dělala průzkum mi řekl, že se před časem ocitli v situaci, kdy si mysleli, že budou muset zrušit v jednom ročníku vyučování právě pro neshody mezi dětmi českými a romskými. Je potřeba uvést, že oddělené školy pro Romy chtěli pouze dva z romských rodičů.

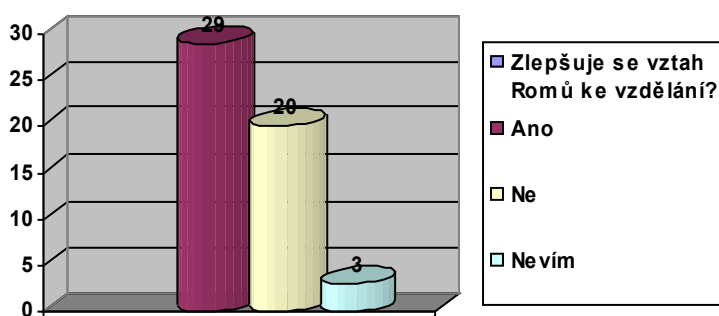
Mnoho romských rodičů v Semilech volí možnost alternativního vzdělávání svých dětí ve Waldorfské škole. Tato "invaze" však v posledních letech klesá, protože děti po několika letech v této škole končí v ZŠ praktické." *Na dítěti z romské rodiny je vidět, že je centrem všeho dění, že není nikým a ničím omezováno. Nezná příkazy a zákazy. Po příchodu do školy neví, že musí sedět v lavici, dokud mu paní učitelka nedovolí vstát, jít na záchod, svačit, pít. A to je často příčinou toho, že je pokládáno za nevychovatelné a je posíláno do ZŠ praktické. Snad proto jsou romským dětem bližší alternativní vzdělávací programy, které akceptují tempo přiměřené dětskému vývoji a jsou postavené na spolupráci, nikoliv na výkonu a soupeření.*" (Balvín 2000)Právě však ta skutečnost, že ani v této škole děti nepoznají žádné hranice a omezení je pak příčinou nezvládnutí těchto žáků a následujících problémů, které tato škola neumí řešit.

7. Znáte romské kulturní instituce, časopisy noviny? Jaké?

Několik (12) romských rodičů zná časopis Kereka. Kulturní instituce a jinou literaturu nezná zde nikdo. Je to snad i proto, že jsem nikde na pultech žádný časopis neviděla a ani rodiče žáků ZŠ praktické nevědí, že by si zde takový časopis mohli koupit.

8. Domníváte se, že se mění- zlepšuje vztah romské populace ke vzdělání?

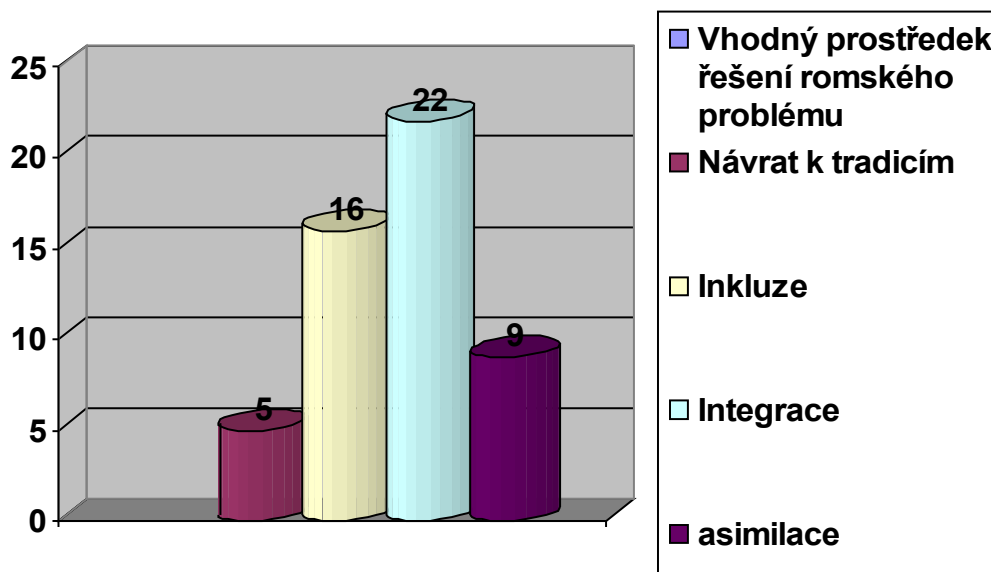
Zlepšuje se vztah Romů ke vzdělání?	
Ano	20
Ne	29
Nevím	3

Dokud se nezmění ekonomické a sociální postavení Romů, nebude se výrazně měnit ani jejich vztah ke vzdělání. Dokud se nezmění vztah Romů ke vzdělání, bude se jen velmi těžko a pomalu měnit k lepšímu jejich ekonomické a sociální postavení. Z tohoto začarovaného kruhu se lze dostat jen spojením úsilí Romů a lidí majoritní společnosti. "Eliminace tzv. romského problému znamená řešení sociálních problémů a překonávání problémů kulturních, přičemž je důležité poznání a pochopení zákonitostí, vznikajících vazeb a struktur " romského bytí". Je proto evidentní, že východiskem jakýchkoli kroků by mělo být hluboké poznání a následně citlivě volené kroky vedoucí k postupné eliminaci společenských problémů. Samozřejmostí je předpoklad aktivní participace samotných Romů"(Balvín 2001)

9. Považujete za vhodný prostředek řešení romského problému v naší společnosti:

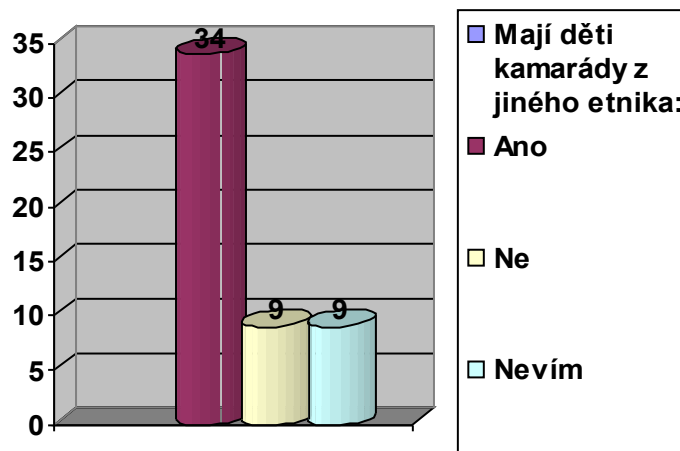
Vhodný prostředek řešení romského problému	
Návrat k tradicím	5
Inkluze	16
Integrace	22
asimilace	9

Lidé pocítují potřebu Romy asimilovat do společnosti. To znamená, že si přejí, aby neznali své kořeny, chtějí je zcela předělat k obrazu svému. Pozitivní je však naopak to, že většina respondentů vidí cestu v ekonomické, kulturní a společenské integraci. To je cesta, která nás čeká v rámci jednotné Evropy. Není možné se stále soustřeďovat pouze na Romy." *Je důležité se soustředit se i na druhou, majoritní část obyvatel s cílem postupně překonávat předsudky, stereotypní postoje vůči Romům, xenofobii nálady, které jsou zárodkem nenávistných ideologií, jakými jsou rasismus, nacionalismus, fašismus a další. (Xenofobní nálady a stereotypní postoje se srovnatelně dotýkají majority i romské minority a jsou zvláště aktuální v současné rozkolísané a nepřehledné době, kdy kulminují sociální otřesy následkem ekonomické krize a politické nestability.*" (Balvín 2001)

10. Mají vaše děti kamarády z etnicky odlišných rodin?

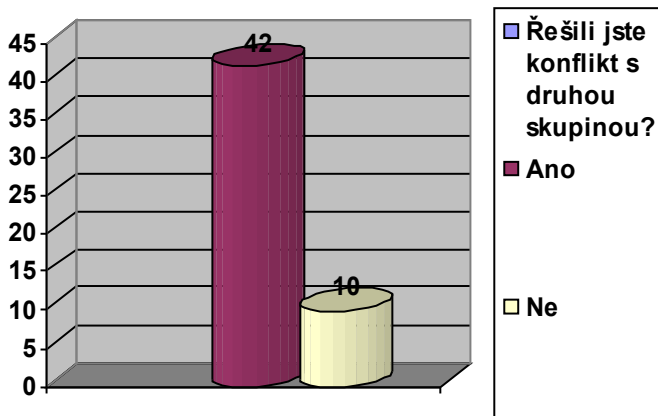
Mají děti kamarády z jiného etnika:	
Ano	34
Ne	9
Nevím	9

Je jasné, že většina rodičů ví o tom, že děti mají kamarády, kteří jsou "jiní". Tato přátelství často vznikají při společných mimoškolních aktivitách, jakou je například kopaná. Moje vlastní děti mají také romské kamarády. Dcera má dokonce víc romských přátel než českých. Je to způsobeno i tím, že se díky mé profesi od dětství setkává s těmito dětmi a tak si zde našla i mnoho přátel. Je to vlastně příklad toho, že pokud budeme vychovávat své děti v duchu toho, že každý bez rozdílu si zasluhuje naši pozornost, bude pak klidné soužití samozřejmostí. Platí to i pro Romy. Moje vlastní zkušenost z dětství je podobná. Měla jsem romskou kamarádku. Učila se ode mne a já od ní. Myslím, že ona se naučila spoustu sociálních dovedností a já se zas dověděla spoustu zajímavostí ze života Romů.

11. Museli jste někdy řešit nějaký konflikt s druhou skupinou?

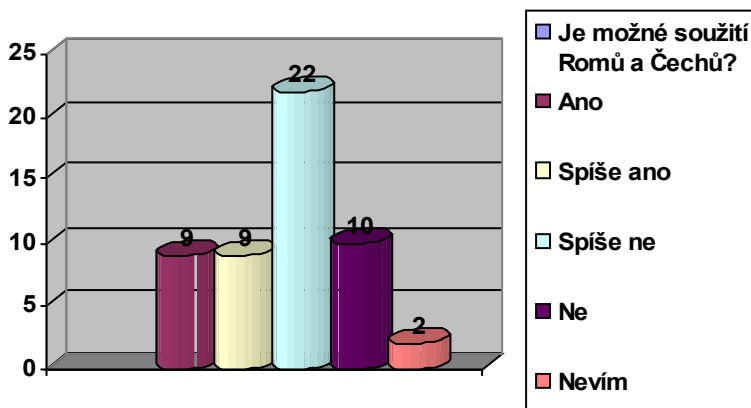
Řešili jste konflikt s druhou skupinou?	
Ano	42
Ne	10

Předpokládám, že většina rodičů měla na mysli konflikty spojené se školní docházkou svých dětí. Nezřídka se stává, že nedořešené školní "tahanice" si děti vyřizují ještě při cestě domů. Avšak nemálo konfliktů vzniká i tak, že skupinka dětí a je jedno, jestli jsou to Romové nebo ne, má díky partě velký pocit moci a dokáže týrat osamoceného človíčka i na společných prostranstvích. Mnoho z těchto pří vzniká na dětských hřištích, kde se děti scházejí. Rodiče, kteří se pak bojí své dítě posílat hrát si na takové místo, si pak chodí stěžovat do školy a věří, že problém se vyřeší zde. V kompetenci školy však řešení takových konfliktů není a rodiče pak odcházejí zklamaní a nevěří, že jim kdy pomůže. Otázka číslo 14. , která je zaměřena na důvěru rodičů ve školu a její možnosti a ochotu řešit problémy dětí, je mnoho odpovědí rodičů takových, že se raději obrací na jinou instituci. Je to možná i v souvislosti s tím, že byli poučeni o tom, že mimoškolní konflikty řeší policie.

15. Myslíte, že je možné klidné soužití Romů a Čechů?

Je možné soužití Romů a Čechů?	
Ano	9
Spíše ano	9
Spíše ne	22
Ne	10
Nevím	2

Výsledek šetření bohužel dokládá, že je zde funguje strach z neznámého a určité xenofobní nálady. Při již zmiňované rodičovské schůzce jsem zjistila, že čeští rodiče o Romech vlastně nic nevědí a ani netouží vědět. Spousta z nich by nejraději tyto lidi vymazala ze svého života. Je jasné, že změna myšlení lidí není záležitost jedné generace.

Tak, jak budeme nyní vychovávat naše děti, tak budou jednou v tomto trendu pokračovat.

5.2.2 Výstup z rozhovoru s výchovnou poradkyní ZŠ praktické.

Sociokulturní handicap se zobrazuje ve vzdělávání minorit, protože jak již bylo v kapitole o sociokulturním handicapu zmíněno, každá rodina má jiný kód pro výchovu svých dětí a u dětí romských je kód rodiny a školy adekvátně jiný. Zajímalo mě, kolik a jaké procento romských žáků za poslední čtyři roky dostudovalo nebo studuje střední školu.

Výchovná poradkyně mi odpověděla na několik otázek, týkajících se počtu romských žáků v této škole, vztahů mezi žáky a učiteli a učiteli a rodiči. Otázky o vycházejících žácích v posledních čtyřech letech a jejich úspěšnosti ve vybraném studiu a následném

pracovním uplatnění. Zajímal mě i vztah ZŠ praktické a základní školy , kde jsou v pronájmu.

Ve škole je 45 žáků z toho je 16 žáků romských. Trend, kdy ve škole převažovali romští žáci je už pryč. Škola je pro ty děti, které ji opravdu potřebují, ne pro ty, kterých se základní školy chtějí zbavit jako obtížných a nezvladatelných. Škola si postupem času získala dobré jméno a rodiče i děti ji navštěvují rádi. Problémy, které se týkají etnického rozdílu, zde mezi dětmi nemusí vůbec řešit. Je jasné, že vše není stoprocentně ideální, ale takové problémy, se kterými se potýká např. ZŠ tu nemají. Tato škola při prvním pohledu připomíná spíše rodinné prostředí, děti mají možnost pohybovat se po celém prostoru bez omezení. Není žádnou zvláštností, že pobývají s učiteli ve sborovně a hrají si tam. Vědí, že pokud mají nějaký problém, tak mohou kdykoliv za kýmkoliv přijít a svěřit se. Toto jim dává pocit bezpečí a důvěry.

V minulosti se občas vyskytly problémy s rodiči. Nyní i ti nejzarputilejší rodiče přicházejí s úsměvem a neodcházejí zklamání. Učitelé respektují jejich názory a rodiče se snaží držet rad učitelů. V loňském roce se vyskytl spor s rodinou dětí, které šikanovaly několik menších dětí. Rodiče se pak i dětmi odstěhovali do zahraničí. Měli pocit, že jsou obětí rasismu. Tuto situaci spojenou se šikanou, která se děla jak na půdě školy, tak mimo ni, škola řešila a s úspěchem vyřešila, bohužel k spokojenosti zmíněné rodiny.

Za poslední čtyři roky odešlo ze ZŠ praktické na střední školy 31 žáků. Všichni, kromě dvou žaček , si podali přihlášky na střední školu, tedy odborná učiliště. Pouze 12 žáků se vyučilo , nebo ještě studují. Škola se zajímá o pokračování ve studiu a zaměstnání svých žáků. Ostatní buď studium nedokončilo, nebo do učiliště vůbec nenastoupilo. V průběhu roku se žáci vrací do školy pro nové přihlášky na učiliště, kam stejně dlouho nechodí. Opatření úřadu práce jim však mnoho možností nenabízí a pracovnice úřadu práce doporučí pokračovat ve studiu.

Několik vyučených bývalých žáků ZŠ praktické nenašlo práci v oboru, který se vyučili, ale našli si náhradní zaměstnání. Z celkového uvedeného počtu vycházejících žáků je 20 romských, z nichž se prozatím vyučila pouze jedna romská žákyně. Navštěvuje i zaměstnání, pro které se vyučila. Čtyři z nich ještě studují.

Školní rok	Celkový počet vycházejících žáků	Romských žáků	Celkem vyučeno nebo studuje	Romští žáci vyučeni nebo studující
2004-05	14	9	5	1
2005-06	8	4	3	0
2006-07	4	2	2	1
2007-08	5	5	2	3
Celkem	31	20	12	5
Průměr	100%	64,51%	38,70%	16,12%

Výsledek není příliš uspokojující." Šetřením znalostí pracovníků obcí pověřených výkonem státní správy (2003) bylo zjištěno, že mezi 51 691 dospělými příslušníky romských komunit jejichž vzdělání a kvalifikaci si tyto pracovníci troufli odhadnout, jich bylo pravděpodobně absolventy zvláštních škol, případně nedokončilo základní školu v posledním ročníku 31 240, tj. 60% případů "(Zpráva o stavu romských komunit v České republice, 2004) Pokud to porovnám s průzkumem v ZŠ praktické Semily, tak zde za poslední čtyři roky vyšlo po ukončení devítileté školní docházky 20 romských žáků z celkového počtu 31, což je 64,51% z celkového množství a koreluje tento výsledek s celonárodním šetřením. Pokud se jedná o povinnou školní docházku, jsou rodiny celkem schopné dodržet tuto povinnost. Pokud jde o další vzdělávání, tak své děti nemotivují. Proto jsem považovala za nutné navštívit i Úřad práce a zjistit si další informace o dalším osudu těchto žáků. Svá zjištění popisuji v následujícím výstupu z rozhovoru s pracovníci Úřadu práce.

U děvčat se projeví tradice brzy se vdát a mít děti. Chlapce zase láká možnost brzkého výdělků. Necháávají se zaměstnávat brigádně a nemají ani sílu a čas na studium. Rozhodně to není v tom, že by učiliště neměly zájem o romské děti. Žáci ZŠ praktické se v posledních letech často hlásí na ISS v Semilech, především do oborů zedník a instalatér. ISS se také zaměřila na žáky, kteří nemají takové schopnosti, aby klasický učební obor zvládli a zavedli dva učební obory pro žáky ZŠ praktických. Takže pokud se děti přihlásí do klasického oboru a neprospívají, mohou přejít na jednodušší obor. Několikrát výchovný poradce nebo třídní učitel navštívili i rodinu dítěte, aby ho doslova přemluvili, aby učení neopouštěl. Ale i tak se žáci do učení nevrací, někteří nejsou

schopni a ochotni dokončit i tu jednodušší variantu. Problém je i v tom, že počet omluvených hodin je limitován a tito žáci mají právě problémy s docházkou. Navíc se při prvním neúspěchu vzdávají, protože nevěří, že by mohli dokázat více. Vyžaduje to však zvýšené úsilí a to dětem ZŠ praktických chybí.

Děti ZŠ praktické jsou stejné jako všechny jiné děti, jen se učí pomaleji, nebo se hůř soustředí a tak doba pro získání vědomostí musí být delší. V Semilech tyto děti budí strach z něčeho neznámého, nepochopitelného a ošklivého až zavrženíhodného. Po sloučení nebo lépe řečeno sestěhování ZŠ a ZŠ praktické se objevily problémy v soužití ne ze strany dětí obou škol, ale ze strany učitelů ZŠ. Při společném pobytu na školním dvoře o velké přestávce učitelé odmítali dozorovat, protože se báli chování dětí ze ZŠ praktické. Žáci obou škol se většinou znají buď z předchozí docházky nebo z různých kroužků a mimoškolních aktivit.

Názory na úroveň ZŠ praktické, na žáky této školy i na práci speciálních pedagogů někteří učitelé v průběhu času pozměnili, zůstává jich však ještě dost, kteří svou averzi vůči škole i žákům ani netají. Krokem kupředu je fakt, že se žáci ZŠ smění o přestávkách stýkat s žáky ZŠ praktické, což v počátku vůbec nebylo možné.

Již při přípravě projektu o sdružení těchto dvou škol bývalý pan ředitel napsal dopis rodičům žáků, z okolních vesnic, kteří pak přecházeli na 2. stupeň ZŠ v Semilech a kteří nechtěli aby jejich děti navštěvovali tuto školu, že jako "bubák" působí přistěhování zvláštní školy, ale ať se rodiče nebojí, neboť zvláštní škola bude na odděleném patře, bude mít svůj vchod a šatny a s dětmi ze zvláštní školy se nebudou vůbec vídat. Je to podivný přístup od člověka, který na veřejnosti rozhlašoval, že jde o integraci a spolupráci, o začlenění do společnosti. Rodičům to však bylo podáno zcela jinak. Je mnoho hlasů, kteří volají po stejných možnostech pro všechny, ale skutečnost je jiná. Záleží, co tím vlastně sledujeme. Jestliže je to jen vlastní sláva, a není tím myšlena opravdová pomoc a spolupráce, pak je tato podivná situace spíš k pláči.

5.2.3 Výstup z rozhovoru s pracovnící Úřadu práce

Na pracovníci Úřadu práce jsem se obrátila proto, že nedostatečné vzdělání má samozřejmě negativní dopad i v oblasti zaměstnanosti.. Každý zaměstnavatel potřebuje

vyučeného pracovníka s výučním listem. Bez tohoto dokumentu je v podstatě nemožné najít legálně zaměstnání. Vzhledem k zjištěným faktům od výchovné poradkyně jsem potřebovala zjistit, kolik bývalých žáků ZŠ praktické je vedeno na Úřadě práce jako nezaměstnaných a co jim nabízejí za možnosti, pokud jsou nevyučení. Rozhovor byl opět řízený s předem připravenými otázkami.

Pracovnice Úřadu práce v Semilech mi zodpověděla několik otázek týkajících se jak romských uchazečů o práci či další studium nebo pokračování ve studiu, ale i otázky o tom, jaké jsou nabídky možností pro nestudující, nepracující a nevyučené. Ptala jsem se i na úspěšnost vyučení, pokud jsou úřadem posláni dokončit střední školu. Dověděla jsem se i jak řeší problémy se studenty v Polsku.

Romské uchazeče o práci a počet Romů v celkovém počtu lidí evidovaných na Úřadech práce není možný, protože se k romské národnosti v našem kraji téměř nikdo nehlásí, alespoň z těch, kteří jsou v současné době evidováni, se k romské národnosti nehlásí nikdo a údaje o tom, že jako Romové vypadají se z pochopitelných důvodů nikde neuvádějí. Takže statistika v této oblasti na Semilsku neexistuje.

Vycházíme-li z informací o tradičních romských řemeslech (viz kapitola Tradiční romská řemesla), víme, že preferují práce kovářské, práce venku a v domácnosti, mohli bychom předpokládat, že i dnes budou mít o takovýto druh vyučení mít zájem. Skutečnost je však jiná. ISS v Semilech na základě těchto znalostí zařadila pro absolventy praktických škola pro hůře prospívající žáky základních škol (a právě myslela na romské žáky) dva obory :Provoz domácnosti, pro děvčata a obor Stavební výroba, pro chlapce. Bohužel žáci, kteří do těchto oborů nastoupí z větší části po několika týdnech školu opouští, nebo mají velké problémy s docházkou. Potíže s docházkou do školy, která již není povinná, je u romských žáků nepřehlédnutelná a stává se problémem jak pro školu tak pro samotného studenta. Sama z praxe vím, že si takoví žáci během školního roku chodí pro nové a nové přihlášky na různé školy, kde stejně dlouho nevydrží, jen aby rodiny měly nárok na sociální dávky. Tito věční studenti jsou ale naprosto neumístitelní i do nějakého zaměstnání.

*" Celkový počet nezaměstnaných absolventů škol a jeho vývoj je ovlivněn řadou faktorů: **Úrovní celkové nezaměstnanosti**, kdy absolventi škol jsou nepříznivým vývojem na trhu práce ohrožováni nezaměstnaností více než jiní pracovníci a kdy rostoucí*

nezaměstnanost vede k rostoucí nezaměstnanosti absolventů, přičemž její úroveň je vždy vyšší než průměrná míra nezaměstnanosti .

Cyklem školního roku, kdy se počet absolventů hledajících práci každoročně začne zvyšovat v červnu s koncem školního roku.

Požadavkem několikaleté praxe ze strany zaměstnavatelů. Na rozdíl od ostatní pracovní síly absolventi škol na trhu práce nedisponují dostatečnými praktickými zkušenostmi.

V některých případech i nesprávnou volbou další vzdělávací cesty absolventů základních škol, jejichž rodiče nebo zákonní zástupci neměli dostatek informací o situaci na trhu práce (příp. podcenili význam těchto informací či nesprávně tyto informace vyhodnotili) nebo nesprávně odhadli možnosti svých dětí." (Burdová, Chomoutová ,2008)

Nový školský zákon člení střední vzdělávání pouze podle dosahovaných stupňů vzdělávání do tří kategorií (par.58 Nového školského zákona 561/2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání): střední vzdělávání, střední vzdělávání s výučním listem a střední vzdělávání s maturitou. Toto členění je ale méně výhodné pro hlubší analýzu úspěšnosti přechodu absolventů škol na trh práce.

Úřad práce může absolventům základních škol, kteří ještě nejsou plnoletí ,nabídnout pomocné práce, přičemž je nutná dohoda se zaměstnavatelem. Problém je v tom, že žádný zaměstnavatel nemá o takovýto druh zaměstnance zájem.

Při zkoumání nabídek prací pro skupinu se základním vzděláním nebo pro absolventa praktické školy, jsem v našem kraji našla poměrně dost pracovních nabídek, ale ve větší části nabídek je podmínka vlastnit řidičský průkaz na nákladní vůz nebo na traktor apod. Pokud je úřadem doporučeno vrátit se nebo najít si nějaké učiliště, tak úspěšnost absolvování tohoto studia se zvyšuje. Např. k 1.9.2008 bylo na Semilsku 39 absolventů ZŠ nebo žáků, kteří již studovali a přerušili z nějakého důvodu studium. Z tohoto počtu 5 do učení nenastoupilo, 4 během roku opustili učiliště, zbytek žáků studuje. Což je poměrně příznivá bilance.

Velmi mě zaujal polský model při problémech se studenty. Sociální pracovníce provádějí jakousi depistáž problémových rodin. Zde neexistují mladiství do 18 let, kteří by nebyli umístěni do učilišť a byli evidováni na Úřadech práce. Jsou zde zřízeny internátní školy, kam docházejí a přes týden bydlí i děti z blízkého okolí. Je jim

nabídnuto poměrně velké množství učebních oborů, kde se mají žáci možnost učit. Domů jezdí pouze na víkendy. U nás zákon umožňuje evidovat nezaměstnané již od 15 let.

Práci si v našem kraji lépe hledají lépe muži než ženy. Ať se snažíme zastírat, že diskriminace neexistuje, tak zaměstnavatelé raději přijmou Neroma před Romem.

Nejproblematictější je to s obory kuchařskými a spojenými s pohostinstvím. Na Turnovsku nechtějí učiliště do těchto oborů přijímat romské žáky, protože mají nasmlouvanou praxi pro žáky u různých zaměstnavatelů a ti kvůli obratu a atraktivitě jejich podniků nechtějí romské učnice a učně jako servírky a číšníky.

Jako další negativum pracovnice Úřadu práce uvedla to, že zvýšená tolerance škol vůči romským žákům se projevuje v tom, že mají pocit, že je všude na úřadech budou prosit, aby jim mohli projevit přízeň. To, co jsem popsala jako úžasnou péči o studenty, kdy zástupce školy navštíví romskou rodinu a doslova přemlouvá studenta, aby neopouštěl studium, pracovnice Úřadu práce hodnotí jako nešťastné řešení. Tento dojem, že budou prošeni, si přenáší i do jednání na úřadě a jsou pak velice rozčarováni, když jsou upozorněni na to, že také mají nějaké povinnosti. Stejně jako je problém docházek do školy, mají stejný problém při pravidelném docházení do úřadu. Často jsou pro svou nedocházku vyřazováni z evidence.

Na dokreslení uvádím statistiku mladistvých v evidenci Úřadu práce v Semilech za poslední čtyři roky. Údaje se týkají žáků se základním vzděláním a, praktickou školou a mladistvých celkem.

Mladiství v evidenci ÚP za období 2005-2008

Základní vzdělání a praktická škola							Mladiství celkem						
Na konci sledovaného období		V evidenci Déle než 6 měsíců		Dosud nepracuje			Na konci sled. období		V evidenci nad 6 měsíců		Dosud nepracuje		
Celkem	dívek	Celkem	dívek	Celkem	dívek		Celkem	dívek	Celkem	dívek	Celkem	dívek	
2004-05	37	17	12	6	36	16	37	17	12	6	36	16	
	29	16	13	7	25	12	29	16	13	7	25	12	
2005-06	39	22	14	9	36	20	39	22	14	9	36	20	
	27	11	6	5	16	10	17	11	6	5	16	10	
2006-07	42	25	6	2	42	25	42	25	6	2	42	25	
	18	10	10	7	18	10	18	10	10	7	18	10	
2007-08	34	16	7	6	33	16	34	16	7	6	33	16	
	12	4	3	0	10	3	14	4	3	0	12	3	

Z tabulky je vidět, že v Semilech počet mladistvých evidovaných a nezaměstnaných je nejvíce z řad studentů, kteří absolvovali pouze základní školu nebo praktickou školu. Z materiálů, do kterých jsem mohla nahlédnout vím, že téměř 50% absolventů je Romů i když se k této národnosti nehlásí. Je to poměrně velké množství vzhledem k četnosti v celkové populaci.

"Ve světě se počet Romů odhaduje maximálně 12 milionů, v Evropě na 2-5 milionů a počet Romů v České republice se pohybuje mezi 130 až 270 tisíci. Tito Romové se v zemích, které nezakázaly kočování, jako jsou Francie nebo Velká Británie, dosud věnují svým původním řemeslům. Romové v České republice však o tuto možnost přišli, proto vedle obchodu a hudby nelze dnes žádné zaměstnání považovat za typicky romské.

Pokud se ohlédneme zpět do dějin Romů v Čechách a na Moravě, pochopíme, proč jejich společnost postrádá tzv. střední vrstvu. Většina Romů má jen základní vzdělání. Pouhému zlomku Romů se podařilo vystudovat vysokou školu. Proto je například rodina Gejzy Horvátha z Brna netypická. Manželka pracuje jako učitelka a dcera Monika Horáková je poslankyní parlamentu a syn Ladislav chirurgem. Ve státních službách se v poslední době zvýšil počet romských policistů a učitelů, jejich počet je ovšem stále malý a nestačí na změnu názoru "mlčící české většiny", že Romové jsou nevzdělání a nekulturní." (Acton, Gallant, Vondráček 2000)

I na Úřadu práce je zastáván názor, že Romové jsou nevychovatelní a že se nikdy nepřizpůsobí většinové společnosti.

Jako možné řešení vidím ve výchově nových generací a v tom, že se děti budou učit jeden od druhého, tak , jak jsem to v dětství praktikovala se svou romskou kamarádkou. Děti tolik nerozdělují jedno druhé podle barvy kůže, pak je to naučí jejich rodiče a do jisté míry i média.

6. Závěr

Většinová společnost klade na své členy určité požadavky. Tyto požadavky jsou historicky podmíněné. Samozřejmě vyžaduje dodržování pravidel, jež sestavila, ale tato pravidla se nemusí shodovat s pravidly jiné kultury. Každá rodina disponuje určitým kódem, podle kterého vychovává své děti. Čím je rodina schopnější, je i kód rodiny bohatší. Škola jako instituce pokračuje a rozvíjí tento kód. Tento fenomén je však vytvořen většinovou společností a je brán jako norma. Romové vzhledem ke své vlastní historii mají tento kód odlišný od ostatních členů majoritní společnosti. Pak samozřejmě dochází ke střetu mezi požadavky společnosti a Romy.

Vyjdeme-li z poznatku o romské rodině, vidíme, že její systém výchovy je jiný než ten, který praktikují rodiny neromské. Vliv rodiny a její požadavky začínají děti postihovat při vstupu do ZŠ a provázejí ho po celou dobu školní docházky. Sociokulturní prostředí, ze kterého dítě do školy přichází a nese si ho sebou i do prostředí, které je pro něho cizí, je často velmi těžko slučitelné s prostředím, kde vládne majoritní systém. Rodiče v Semilech mají např. názor na možnosti vzdělávání jejich dětí zcela rozporný. Všichni romští rodiče ze zkoumaného vzorku jsou přesvědčeni, že jejich děti mají menší možnost přístupu ke vzdělávání a většina českých rodičů je přesvědčena, že mají možnosti stejné nebo větší. Každá skupina se proti té druhé brání.

Školy někdy s obtížemi řeší problémy mezi žáky romskými a neromskými a tím ztrácí jejich důvěru, což následně ochromuje spolupráci školy s rodiči, bez níž ale nemůžeme čekat zlepšení vzájemných vztahů. Myslím si, že školy mají v přístupu k dětem jiného etnika ještě velké rezervy a spousta konfliktů vychází z neznalosti jiné kultury a i nechuti ji poznat.

Předpoklad, že problém je v odlišnosti kultur, se mi potvrdil. Ale myslím si, že odlišnost kultury slouží spíše jen jako doprovodný jev a důvod ke stížnostem, že až tolik prioritní není. Přestože jsou podmínky vzdělávání pro Romy a ostatní děti stejné, zdá se, že Romové doposud neumí využít naplno svůj potenciál. V podstatě se mi nepodařilo potvrdit, že hlavní problém je v kultuře, ale spíše v tom, jakým způsobem s touto kulturou nakládáme a jak jsme schopni ji včlenit do historie a současnosti našeho státu.

Je mnoho aspektů, kvůli kterým se Romové s Čechy nemohou dohodnout. Podmíněny jsou sociokulturním handicapem Romů. Doplněvány jsou způsobem jejich bydlení,

přístupem k práci . Češi zastávají názor, že jsou Romové nevychovatelní a Romové mají pocit, že jsou společností diskriminováni. Pravidla, která platí v romské společnosti neplatí ve většinové společnosti. Dosáhnout rovnováhy v požadavcích většinové společnosti a romskou komunitou je v současné době velmi těžké. V Semilech je zvýšená nespokojenost na obou stranách, což Romové řeší houfným odchodem do zahraničí a občané Semil to berou jako úlevu. Rozpor mezi Čechy a Romy má mnoho symptomů ,a o to složitější bude dosažení rovnováhy .

Ochota spolupracovat a integrovat Romy do společnosti je velmi malá. Vzhledem k tomu, že rozporů mezi skupinami je nyní tolik, není možné očekávat ani žádnou ochotu nějak pomáhat. Úřad práce těžko shání práci právě pro Romy bez vyučení, obzvlášť pro dívky. Pokud sami nechtějí (a často nemají žádnou kladnou motivaci) studovat a vyučit se, nikdo je k tomu nedonutí.. Ani hrozba odebrání dávek státní sociální podpory. Hledat učiliště pro mladistvé, kteří pravidelně opouštějí školu po několika měsících a v dalším období přicházejí pro nové, aby tento cyklus zopakovali, je i pro pracovníky úřadu únavný a dokážou upozornit na to, že jako plátcí daní již nejsou ochotni tato praktika tolerovat.

Lidé v Semilech by Romy přijali, ale jen při splnění určitých podmínek. Tyto podmínky vyplývají ze systému hodnot, které vytvořila a vytváří většinová společnost. Popisovala jsem, jakým způsobem Romové vychovávají svoje děti. Většinová společnost má však jiný kód pro výchovu dětí. Stejně je to se školní docházkou, která se řídí normalitou vytvořenou pro majoritní společnost, s bydlením a starostí o společné prostory, zaměstnáním, pro které je také potřeba určitého vzdělání. O tradiční romská řemesla ani Romové už nemají příliš velký zájem a v malém městě by příliš mnoho stejných oborů nenašlo uplatnění. Romové se ocitají v bludném kruhu, protože by dnes už rádi vykonávali pro ně důstojnější zaměstnání, ale nejsou schopni vyrovnat se s požadavky na vzdělání.

Podmínky v tomto duchu, to znamená přizpůsobit se v oblasti vzdělávací, kulturní a pracovní ,nejsou Romové momentálně schopni splnit.

Potřebují pomoc celé společnosti, ta ale nemá zájem s něčím pomáhat. Jakousi cestu nabízí různé instituce. Státní orgány se snaží vytvořit pro Romy takové podmínky, aby se mohli včlenit do společnosti, ale mnoho také závisí na obyčejných lidech, kteří s Romy žijí v jednom městě a domě. Averze vůči Romům v Semilech existuje. Je

způsobena vším z čeho Romové nenacházejí východisko. Je to bludný kruh , z jehož středu se ještě dlouho bude hledat cesta ven.

7. Navrhovaná opatření

Cesty k integraci vedou přes vzdělávání příslušníků romského etnika, přes jejich zapojení do politického, společenského a kulturního života a konečně přes jejich plné zapojení do ekonomického života státu.

To si vyžádá jednak vytváření nových forem vztahů, hledání způsobů jak odstranit problémy ve vzdělávání, jak zcela rovnoprávně zapojit Romy do pracovního procesu a do ekonomiky vůbec. Z toho vyplývají úkoly jak pro státní orgány, pro školská zařízení, pro místní samosprávné orgány, pro občanská sdružení apod., tak samozřejmě i pro Romy samotné. Podpora těm Romům, kteří již dosáhli významnějšího postavení ve společnosti a pracují pro integraci celé své národnostní menšiny, musí být věcí celé naší společnosti. Významnou úlohu zde mají veřejné sdělovací prostředky, zvláště, mají-li v nich své místo sami Romové

Důležitý úkol má i základní školství, které by mělo zvláště romským dětem přinést takovou atraktivnost, aby přehlušila naučené normy a pravidla získávaná v rodinách.

Dobrým řešením konfliktů mezi romskými a českými dětmi a využitím volného času dětí obou skupin je začleňovat je do společných mimoškolních aktivit. Výhodné by bylo i zřízení nízkoprahového centra pro děti ulice.

Rozhodně dobrá je podpora kulturních aktivit Romů, dát jim možnost rozvíjet a předvést svůj hudební, výtvarný, sportovní talent a samozřejmě své výsledky práce předvést celé společnosti. Malá města mají v této oblasti stále ještě velké rezervy.

Dospěla jsem také ke zjištění, že romské dějiny nejsou součástí dějin českých, přestože Romové žijí v naší zemi již tak dlouho. Pokud mají lidé přijmout Romy jako občany naší země, bylo by důležité do učebnic dějepisu začlenit i romskou historii, protože tato ve vyučování chybí a nikdy je pak nebudeme přijímat jako občany této země. Pokud bude romská historie přijata jako součást české historie, je možné se zase posunout o kus dál.

Pouze kontakt, respekt a pochopení nám dává možnost dobrého soužití.

Seznam použitých zdrojů

Acton,T. Gallant,D. Vondráček,P. *Ohrožené kultury Romové*. 1. vyd. 2000. ISBN 80-7237-249-1

Balvín, J. a kol. *Romové a alternativní pedagogika*.Ústí nad Labem.2000. ISBN 80-902 461-7-6

Balvín,J a kol. *Romové a pedagogika*. Ústí nad Labem. 2000. ISBN 80-902 461-3-3

Balvín, J. a kol. *Romové a sociální pedagogika*, Ústí nad Labem. 2001. ISBN 80-902 461-4-1

Burdová,J. Chomoutová, D . *Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním-2008*. Praha. Národní ústav odborného vzdělávání, Praha 2008

Davidová, E. *Romano Drom - Cesty Romů 1945-1990*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1995. ISBN 80-7067-533-8

Nečas, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. vyd. Olomouc. 1999. ISBN 80-7067-952-2

Štěch, S. Vágnerová, M. Hadj-Moussová, Z. *Psychologie handicapu*. 1. vyd. TU Liberec ISBN 80-7083-208-8

80-7083-209-8

80-7083-210-8

80-7083-211-8

80-7083-212-8

Rada vlády pro záležitosti romské komunity *Zpráva o stavu romských komunit, 2004* <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=7721>

Štěpán, J. *Konflikty cikánských žáků*. Mnichovo Hradiště. 1987

Historie a původ Romů, <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18585>

Historie a původ Romů, <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530>

Historie a původ Romů, Odkud jsou?, <http://romove.radio.cz/cz/clanek/17990>

Historie Romů na území České republiky, <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>

Historie Romů v českých zemích, <http://romove.radio.cz/cz/clanek18019>

Tradiční život Romů, romská rodina, <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18387>

http://www.volny.cz/ppp.sokolov/jak_pracovat_s_detmi.html